

בשבילי המועד בהלכה ובאגדה

גלות ונחמה
ימי בין המצרים תשע"ו

ישיבת **מיר**
YESHIVAS **MIR**
YERUSHALAYIM
ירושלים

האבלות על חורבן הבית

מִרְן רֵאשׁ הַיְשִׁיבָה רַבִּי אַרְיֵה פִּינְקֵל זְצוּקֵל

לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה". אנו פונים לקב"ה שיבוא לקבל עמנו פני שבת קודש. לכה ואכן כל ענין פיוט זה הוא בקשה להתקרב לקב"ה בפנייתנו אליו כבנים לאב שיעזרנו לקבל פני שבת קודש – אשר היא התקרבות והתגלות של הקב"ה אצלנו.

זכרון המקדש – אף בשב"ק

בשבתות אלו ימי שלשת השבועות בהם אנו מתאבלים על חורבן ביהמ"ק אנו מפטירין בנביא "ג' בשבתות דפורענותא" שהן ג' נבואות המ' דברים מענין החורבן והגלות. ולאחמ"כ מפטירין ז' דנחמתא שהן נבואות המדברות מעניני תנחומין לכלל ישראל, ומענין הגאולה.

והנה אף שבשב"ק אין אבלות אף לא על חורבן הבית – מ"מ אנו מזכירים עניני החורבן, דמ"מ והנה אסור לשכוח את חורבן הבית ואת מציאות הגלות בה אנו נתונים. וכמש"כ "תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכרכי", כי את חורבן ביהמ"ק א"א לשכוח בשום מצב. לפיכך ג"כ מפטירין בשלשת השבועות ג' דפורענותא לזכור החורבן והגלות. ולאחמ"כ ז' דנחמתא כדי שנצפה ונמתין לגאולה ולקיום כל אלו ההבטחות.

תפילה על גאולה – בשב"ק בפרט

גם בתפילות השבת אנו מתפללים על גאולה והשראת השכינה בקרוב בכ"מ. "וזוכר חסדי אבות גם ומביא גואל לבני בניהם", אשר זו תפילה שנזכה אנו הבנים להגאל בזכות אבותינו הקדושים. גם "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" אז אנו מבקשים שנזכה לראות בבנין הבית ובמצב של השראת שכינה בעם ישראל ובעולם כולו. ויתר מזה, בפיוט לכה דודי אשר הוא פיוט שעקרו נתחבר לקבלת פני שבת קדש אנו מתפללים ומב' קשים "קרבה אל נפשי גאלה" – בקשה מיוחדת שהקב"ה יקרב ויזרז את הגאולה, ומזכירים עוד את ענין משיח ובנין ירושלים.

ויש להבין מדוע בשב"ק אשר הוא זמן שלא מתפללים בו י"ח ברכות משום שאין מבקשים בקשות ויש בשבת. ואעפ"כ על ענין הגאולה אנו מתפללים, ואף מזכירים יותר את זה הענין.

בית המקדש – קיטון לתורה

אלא דיש להבין באמר מהו ענין הגאולה עליה אנו מתפללים.

והאמת כי עיקר חסרונו בזמן הגלות, והשלמות שתהיו בזמן בנין הבית בב"א היא חסרון ושלמות והאמת בתורה הקדושה! דהרי מצינו בחז"ל כי יסוד הענין ומטרתו של המשכן, (וכן בית המקדש) הוא דירת הקב"ה בתחתונים מפני נתינת התורה. וכדאחז"ל (מדר"ר שמות ל"ג) משל למלך שהיתה לו בת יחידה בא אחד מן המלכים ונטלה, ביקש לילך וכו', א"ל בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש הימנה איני יכול כו' אלא עשה לי טובה זו שכל מקום שאחרי הולך קיטון א' עשה לי שאדור אצלכם שאינו יכול להניח את בתי. כך א"ל הקב"ה לישראל נתתי לכם את התורה כו', אלא בכל מקום שאתם הולכים בית א' עשו לי שאדור בתוכו. ע"כ. הרי שכל ענין בנין בית המקדש הוא השראת השכינה עמנו מפני נתינת התורה.

תורה – קשר עם הקב"ה

ועומק הענין וביאורו, כי החידוש שנתחדש במתן תורה ובקבלתה ע"י עם ישראל הוא – כי התורה ועומקה היא תורת ה', ונתנה הקב"ה לנו עם ישראל כדי שנקיימה ונעסוק בה, וע"י עסק זה בתורה יוכלו עם ישראל לידבק ולהתקרב להקב"ה. ואחז"ל "ושכנתי בתוכם" – בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כאו"א מכם – וזהו שאמר הקב"ה כי לפרוש הימנה אינו יכול כביכול שעסק התורה אינו דבר נפרד ממנו ית' – כי אינו יכול לפרוש הימנו, וא"כ בנתינת התורה לעם ישראל נתן הקב"ה לעם ישראל את המתנה הגדולה ביותר שהיא השראת שכינה בכל אחד מישראל וקשר ישיר עם הקב"ה, וכמש"כ "וארשתיך לי לעולם" כי נתינת התורה היא נישואין עם הקב"ה יוצר הכל.

בזמן המקדש – "עם ה'" בגלוי

והנה בזמן שהיה בית המקדש על מכונו וגבולו היתה השראת השכינה בעם ישראל גלויה לכל, והנה היה עם ישראל מרום מכל העמים בגלוי מכיון שאנו עם ישראל עם ה' והעם המגלה את כבוד ה' בעולם. ובית המ' קדש היה המקום בו היתה שורה שכינה נגלית לעיני כל העמים אשר אף הם היו באים להקריב קרבנות בבית המקדש "כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים", וממילא היה מעמדם של כלל ישראל המגלים כבוד ה' רם

ונשא מכולם.

הטוב בזמן

ומלבד מעמדם וכבודם של ישראל, הרי מכיון שהיו עם ישראל בזמן המ' קדש דבוקים בהקב"ה ומלבד וחיים כאשר שכינתו שורה בתוכנו, והקב"ה הרי כולו טוב והוא מקור הטוב ממילא נחסכו מאתנו צרות, מחסור ויסורים ובמקום זה היה טוב ושפע מהקב"ה, והיתה ברכה בפרנסה, ברכה בעבודת ה' והצלחה ודבקות בתורה, כי זהו ענין הנמשך מצד עצם הקשר שאנו עם ישראל עם הקב"ה שהדבוק בו ממילא זוכה לטוב מלא קץ וגבול ולברכה בכל הענינים.

עיקר הגלות – הריחוק מהקב"ה

אלא לאחר שנחרב הבית בעוה"ר פסק כל הטוב והשפע שהיה בזמן המקדש ובאו במקומם צרות אלא ויסורי הגלות על כל דורותיה, ואף שיש לנו לימוד תורה גם כיום בזמן החורבן שאין בית – מ"מ הנהגת הקב"ה עם ישראל כי "שוכן בתוכנו" פסקה – ומחמת חוסר הנהגה זו פסק מאתנו עם ישראל כל כבודו ומעלתו כעם שבחר בו הקב"ה מכל העמים, זוהי גם הסיבה שהחלה שעבוד מלכויות בעם ישראל כי אין ניכר על עם ישראל שאנו עם ה'. גם הצרות בכל הענינים שישנם בזמנינו בין בפרנסה, בין בבריאות ובין בחינוך ילדים ושאר צרות ל"ע הרי"ז משום שהנהגת הקב"ה עמנו כאילו אינו נמצא עמנו, ומשום הריחוק מהקב"ה מקור הטוב נמצא יותר חסר ורוע.

ההנהגה – כבנים שגלו משולחן אביהם

ובגמ' בברכות דף ג'. איתא. תניא אר"י פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת ובגמ' מחורבות ירושלים, אמר לי (אליהו) בשעה שישאל נכנסים לבתי כנסיות וכו' הקב"ה מנענע בראשו ואומר אוי לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. ומתבאר מדברי חז"ל אלו כי עיקר צער החורבן הוא על זה שבזמן ביהמ"ק היינו עם ישראל כבנים על שולחן הקב"ה שניכר לכל שהבנים הם בניו והאב הוא אביהם. גם על שולחן האב שהוא אדון הכל לא חסר כלום, ועכשיו כשגלו מעל שולחן אביהם ישנם צרות ויסורים ל"ע.

התיקון – האבלות והצער

וצריך לדעת כי ענין האבלות על החורבן היא להצטער על מצבינו כיום בגלות הנובעים מחמת וצריך ריחוקנו מהש"ת ומהשראת שכינתו, ולהימלטות תמלאות ועגועים לבזמן בית המקדש, אשר הוא הזמן בו היתה הנהגת הקב"ה עמנו כאב לבנים וכמו שנתבאר, ועתה ההנהגה היא "כבנים שגלו מעל שולחן אביהם", ולהשתדל לתקן את מעשינו הרעים - אלו המעשים שעל ידם דחינו את עצמנו מעל שולחן ה', וביטלנו את השראת השכינה בתוכנו בבית המקדש ובכאור"א, וממילא הגיענו לגלות. אך ע"י תיקון מעשינו אלו המעכבים מאתנו את השראת השכינה בתוכנו, וע"י הצער והאבלות על חסר זה של השכינה שתהא עמנו, וע"י הכאב ע"ז שההנהגה עמנו כ"בנים שגלו מעל שולחן אביהם" זהו בעצמו התיקון לחורבן ולגלות והרי"ז סיבה להביא שוב את הקב"ה אלינו, ולהחזיר את השראת השכינה בגלוי אלינו.

קרבה אל נפשי גאלה

והנה בשב"ק אשר היא הזמן שהקב"ה יותר קרוב אלינו ומתחזקת הכרתנו בו ית' – הרי זה הזמן והנה יותר לזכור זה שאנו מצויים בגלות וחסרה לנו השראת השכינה בגלוי. ויותר לבקש ולהתפלל ע"ז שתחזור הנהגת הקב"ה עמנו כאב לבנים כמו שהיה בזמן המקדש. וזוהי הסיבה שבשב"ק אנו מבקשים על בנין הבית. ובפיוט לכה דודי אשר הוא הזמן בו אנו מקבלים פני שב"ק אנו נזכרים יותר כי מצבינו כעת הוא מצב של גלות והסתור, ומתפללים "קרבה אל נפשי גאלה" – שתהיו הקרבה להקב"ה גמורה וניכרת לכל העולם, ותהא קבלת פני שבת קבלת פני השכינה שתבוא לשכון בתוכנו.

ויה"ר שנזכה להתאבל על חורבן הבית כראוי, ולהביא ע"ז את בנין הבית והשראת השכינה בב"א.

(נכתב ע"י אחד השומעים)

המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בבניינה

מתוך שיחה שמסר מורנו רה"י זצוק"ל ביום ת"ב תשס"ד

מורנו ראש הישיבה הגה"ר רבי רפאל שמואלביץ זצוק"ל

דואג ומצטער על החורבן

כ' בשו"ע אר"ח סי' א' ראוי לכל יר"ש שיהא דואג ומצטער על חורבן ביהמ"ק, (והוא מהרא"ש ברכות פ"א סי' ב' וראוי לכל יר"ש שיהא מיצר ודואג באותה שעה - בשלש משמרות שבלילה - ולשפוך תחנונים על חרבן בית המקדש, כמו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות, והנה זו הנהגה למי שהוא בגדר יר"ש, אבל בימים הללו ימי אבלות הם בחיוב על הכל, זוהי מצוה מד"ס לנהוג אבלות על חרבן ביהמ"ק, אך ברור שאין זה מצוה של מעשה גרידא, אלא "חובת היום" של הימים הללו היא להרגיש הרגיש אבלות.

ויש עלינו להתבונן על גודל חובת האבילות בימים אלו, ולהבין את מהותה.

תיקנו חז"ל בתפילה להתפלל על גאולת ירושלים ובנין ביהמ"ק, ולירר שלים עירך וכו', את צמח דוד עבדך וכו' ותחזנה עינינו בשובך לציון וכו'. אך לא די בכך, . "שאינו מתאבל על ירושלים", אפשר היה לפרש שאין הדברים אמורים אלא על הנהגת אבילות, ועי' בטוש"ע אר"ח סוס"י תקנ"ד דכל האוכל ושותה בת"ב אינו רואה בשמחתה של ירושלים, והיה משמע מזה שרק מי שאינו נוהג בדיני תשעה באב אינו רואה בשמחת ירושלים אבל מי שנוהג בכל דיני ת"ב, אבל אינו מתאבל בלבו באמת, אינו בכלל זה. אבל במאירי שם כתב ד"כ כל שנוהג ביום זה דרך מצוה מלומדה, ואינו מעורר את לבו להתאבל על ירושלים, אינו זוכה ורואה בשמחתה". ומבואר מדבריו שהדברים אמורים אף בהרגשת הלב. ואכן הדבר ברור שהנהגת אבילות בלא הרגשת אבילות בלב, אין לה ערך, [בבחינת "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני"], ו"מתאבל על ירושלים" פירושו שנוהג במנהגי האבילות מתוך הרגשה אבילות שבלב. ואכן באבילות דיחיד כתב רש"י בכתובות ו' ב' שאין צערו מצוה אע"פ שאבילותו מצוה, ובסוכה כ"ה ב' כתב אע"ג שאבילותו מצוה להראות כבוד מתו, אינו חייב להצטער, ולכן מיבעי ליה ליתובי דעתא ע"ש, ונתבאר במק"א דהא ודאי דהנהגת אבילות בלא הגרשת צער בלבו, אינה כלום, אלא דהצער הוא ענין טבעי, ואין צריך

ציווי על כך, ומעשה המצוה הוא להראות את צערו במעשים, וזהו כבוד מתו, ולכן לענין עוסק במצוה צריך ליתובי דעתא, הואיל ומ"מ צערו אינה בכלל מעשה המצוה.

והנה כתב הר"י עמדין בסידור יעב"ץ דיני ת"ב חלון ו', אלמלי לא היה אלא עוון זה בידינו שאין מתאבלים על ירושלים כראוי, היה די בזה להאריך גלותנו, והוא בעיני הסיבה הקרובה היותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמ"ד דות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות רעיונים, אשר מצאנו בגלות בכל מקומות פזורינו, לא הונח לנו להרגיע בגוים עם שפלותנו עניינו ומרודנו, לפי שיצא האבל הלז מלבנו, בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבנו וכו'. וכאשר יוכיח הנסיון, ביחוד ביום ט' באב המר, מי ומי המתאבל ונאנח על חורבן הבית ושמות ארצינו נו כראוי ממעמקי הלב, כמה דמעות נשפכות ע"ז, ואין צריך לומר בשאר ימות השנה, אין זוכר ואי פוקד ואין דובר ממנה, אפילו במחשבה לא בא זכרונה, כאילו מקרה היה לנו ע"כ.

ומפורשים הדברים בגיטין נ"ז א', באנשי כפר סכניא, אמר ליה אביי לרב יוסף ומאחר דהוו צדיקים כולי האי מאי טעמא איענוש [שנחרבה], אמר ליה משום דלא איאבול על ירושלים דכתיב שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. וכן איתא בש"ט תהלים י"ז כל אותן אלפים שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא מפני שלא תבעו בנין ביהמ"ק, והלא הדברים ק"ו, ומה אלו שלא נבנה בימיהם ולא חרב בימיהם, כך נעשה להם, אנו שחרב בימינו והיה בימינו [אולי הכונה ע"ד מש"א כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימינו כאילו נחרב בימיו], ואין אנו מתאבלים ולא מבקשים רחמים, על אחת כו"כ, לפיכך התקינו חסידים הראשונים שיהיו ישראל מתפללים ג' תפילות בכל יום ויום, אנא השב שכינתך לציון עירך וסדר העבודה לירושלים וכו'.

הוסיפו חז"ל מלבד התביעה שאין אנו מבקשים רחמים, גם שאין אנו מתאבלים על ירושלים, וזהו מש"א חז"ל כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, הרי שהדרך לראות בשמחת ירושלים אינו רק בבקשת רחמים, אלא צריך ג"כ להתאבל על ירושלים.

והנה כתב משך חכמה פ' בחוקותי, דרך ההשגחה בקורות ישראל בגויים, ינחו מאה או מאתים שנה ואחר זה יקום רוח סערה וכו', נפזרים בודדים יברחו למקום רחוק, ושם יתאחדו יהיו לגוי יוגדל תורתם חכמתם יעשו חיל, עד כי ישכחו היותם גר בארץ נכריה, יחשוב כי זה צור מחצבתו, בל יצפה לישועת ה' הרוחנית בזמן המיועד, שם יובא רוח סערה עוד יותר

חזק, יזכיר אותו בקול סואן ברעש, יהודי אתה ומי שמך לאיש, לך לך אל ארץ אשר לא ידעת, ככה יחליף מצב הישראלי וקיומו בעמים כאשר עין משכיל יראה בספר דברי הימים. [ועי"ש בהמשך דבריו, "ברלין זו ירושלים..."].

על כן הרגשת האבילות מחזקת את "הצפייה לישועת ה' הרוחנית בזמן המיועד" ומגינה מפני רוחות הסערה הנזכרות.

דור שלא נבנה בימיו – כאילו הוא החריבו

כיצד אפשר להתאבל על מה שאירע לפני קרוב לאלפים שנה, והרי גזירה על המת שישתכח מן הלב, כל רגשי אבלות מתקיים במשך הזמן, ואין אפשר לשמור את רגש האבלות אלפים שנה. אך הרגשת אבילות אינה צער על מה שהיה בזמנים קודמים, אלא כאילו אירע הדבר כעת, וכדאיתא בתענית ל' א' אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. הרגשת האבילות היא כמו שמתו מוטל לפניו, זה עתה אירע האסון, ואכן לא רק על מה שאירע אז אנו מתאבלים אלא על מה שאירע לנו, כל דור שלא נבנה בימיו מעלים עליו כאילו הוא החריבו, (ירושלמי יומא פ"א ה"א), אנו חסרים ביהמ"ק כל העת, ע"כ האבלות חוזרת ומתחדשת.

ויותר מזה, ממה שאמרו "כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו, כאילו הוא החריבו", מבואר דאם רק לא היו במצב שראוי ביהמ"ק להיחרב, מיד היה נבנה, ואין צריך זכות יותר גדולה לבנין ביהמ"ק ממה שצריך כדי שלא יחרב, ולכאורה אינו מבואר, דהרי יתכן דלא יהיו ראויים שיבנה, אע"פ שאינם ראויים לעונש שיחרב. ונראה הביאור: כלל ישראל כשהם בדרגה ראויה, יש בהם השראת השכינה ובית המקדש בנוי, בשעה שישראל במצב ראוי, יש להם בית המקדש, וכשאינם במצב זה מסתלק הוא לו. ואולי אין זה בגדר עונש, אלא כשאינם ראויים לביהמ"ק אין להם אותו, וכשהם ראויים לו יש להם אותו, ונמצא דל"ש כלל מצב בניינים, דהיינו דאם הוא קיים אינן ראויים שיחרב ואם הוא חרב אינם ראויים שיבנה, אלא הכל תלוי בדבר אחד, אם ראויים לו הוא קיים, ואם אינם ראויים אינו קיים. נמצא שאין הצער והאבילות על מה שאירע אז, אלא על מה שאינו נבנה כעת.

בע"ה בשבוע הבא נביא את השלמת הדברים

מפי עליון לא תצא "הרעות והטוב"

מורנו המשגיח הגה"צ רבי אהרן חרש שליט"א

במשנה בתענית אי' "חמשה דברים אירעו לאבותינו ב"ז בתמוז וחמשה בתשעה באב. ב"ז בתמוז נשתברו הלוחות, בטל התמיד, הובקעה העיר, שרף אפוסטמוס את התורה והועמד צלם בהיכל ובתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונ' חרשה העיר". והגמ' מסבירה כמו שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב כך מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב (תענית כט.). הימים האלו נהיו ימי חובה, לכן הפורעניות נתגלגלו בהם ממילא. וכל הימים שבינתיים הם ימי בין המצרים, ששולט בהם קטב מרירי. נהיה כאן מציאות של ימי חובה.

והסיבה שנהיו ימי חובה, מחמת החטא. "ז בתמוז מחמת חטא העגל, ותשעה באב מחמת חטא המרגלים. "אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות". ע"י מעשה החטא נקבע מציאות בזמן, של יום חייב! עלינו להזהר ג"כ באופן אישי, לא לגרום לעצמינו מציאות של יום חייב. פעמים שמחמת חטאי האדם, נוצרת לו מציאות של יום חייב. למשל, מי שרגיל לרפיון של ימי שישי ושב"ק נהיה לו הרפיון כמציאות בעיצומו של יום. וחלילה הופך ימים אלו ליום חייב רח"ל. עלינו להתחזק בתורה ומעשים טובים ולעשות רק מציאות של יום זכאי.

באיכה פ"ג כתוב "מי זה אמר ותהי ה' לא צוה. מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. מה יתאוון אדם חי גבר על חטאיו. נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'".

מה פירושו של הפסוק "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" ?

במדרש רבה בראשית אי' "מעולם אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה". ומביא שם המדרש ראייה מהפסוק "ויקרא אלוקים לאור יום ולחשך קרא לילה". שהקב"ה לא יחד והזכיר שמו על החושך שהוא צד הרע, ובתנחומא תזריע אי' "אין שמו של הקב"ה חל על הרעה אבל חל על הטובה, חוץ משני דברים וא' מהם, שנאמר: "וישקד ה' על הרעה ויבא ה' עלינו כי צדיק ה' אלוקינו" (דניאל ט). וכי משום דצדיק הוא הביא הרעה? אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות יכניה לגלות צדקיהו וירדו לבבל ועשו תרבוץ לתורה שאלמלא כן היתה התורה משת-

כחת בגלות צדקיהו" וכמו שמבאר רש"י בסנהדרין לח. שגלות יכניה היו תלמידי חכמים והקב"ה הקדים את גלות צדקיהו שתי שנים כדי שהת"ח שגלו עם יכניה ועוד קיימים ילמדו תורה לגלות האחרונה. [וע"י כך גם לא הגיעו למנין שנים של "ונושנתם" כדאי' ברש"י ואתחנן]. ומובא שם עוד סיבה להקדמת הגלות. שבאמת היו צריכים לצאת לגלות בטבת. אך ריחם הקב"ה על ישראל, שלא יצטרכו לגלות בימות החורף והקור וימותו, והגלם בקיץ. ולפי"ז ביאור הפסוק הוא מפי עליון לא תצא הרעות כמו הטוב – שעל הטוב הקב"ה מיחד שמו ועל הרעות לא מיחד, הטוב הוא המטרה, והרעות רק אמצעי לעורר לתשובה.

הרמב"ם מבאר עוד ביאור בפסוק זה. "אל יעבור במחשבתך מה שאומרים טפשי האומות ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחילת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן, אלא כל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם בן נבט. או חכם או סכל וכו' וכן שאר כל הדעות, ואין מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזה דרך שירצה. והוא שירמיהו אומר "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" שאין הבורא גוזר על האדם לא להיות טוב ולא להיות רע. וכיון שכן נמצא שזה החוטא הפסיד עצמו, לפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב אחריו "מה יתאוון אדם חי גבר על חטאיו". וחזר ואמר הואיל ור' שותינו בידינו ומדעתינו עשינו כל הרעות, ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו. שהרשות עתה בידינו שנא' "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'". (תשובה פ"ה)

הרמב"ם מפ' את הפסוק על ענין הבחירה, שמעשה הרע והטוב של האדם לא תצא מפי עליון, אלא שבידינו הוא. וכל מה שגרם לנו הרע הם החטאים ורק ע"ז עלינו לבכות ולהתאוון. גם רש"י עה"פ מבאר כמו הרמב"ם מביא המדרש "א"ר יוחנן מיום שאמר הקב"ה ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב לא יצא רעה וטובה מפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב" שהכל תלוי בבחירה. [ברש"י יש עוד פירוש שכל הפסוק הוא בתמיה ע"ש].

ומבואר כאן שהאבלות והבכי, צריכים להיות על שרשי הרעות שבאו בבחירתנו הרעה. ועלינו לחפש דרכינו ולחקור, מה הביא עלינו את החרבן.

ומה שמבואר בגמ' ביומא ט: שחורבן בית ראשון היה מחמת ג' עבירות ע"ז ג"ע ושפ"ד וחורבן בית שני מחמת שנאת חינוס. בנדרים פא. מובא

סיבה נוספת שהיתה בבית ראשון שלא בירכו בתורה תחילה, וכמו שביאר הר"ן שם שלא היתה התורה חשובה בעיניהם. היה חסרון באיכות התורה ולכן לא היה "המאור שבה מחזירן למוטב".

בב"מ (דף ל:): כתוב סיבה נוספת, שלא הלכו בדרך של לפני משורת הדין. ותוס' שם מקשה הרי ביומא כתוב מחמת שנאת חנם, ומת' תוס' הא והא גרם.

בעצם השורש לזה כבר מרומז בפרשה. קראנו בניגון איכה את הפסוק "איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם". ונדמה לי שקשר הפסוק הזה לאיכה הוא, שמרומז בו שורש החורבן. כשיתרו הגיע וראה את כל העם עומד על משה מבוקר עד ערב, אמר למשה רבינו "מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם, נבול תיבול וגו'". ומשה רבינו ענה לו "כי יבא אלי העם לדרוש אלוקים". וכמו שמפ' שם רש"י "לשאול תלמוד מפי הגבורה". זה מה שענה משה ליתרו, אבל לישראל אמר משה רבינו אחרי הארבעים שנה תוכחה על כך. "איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם" וכמו שמפ' שם רש"י "טרחכם" שהיו ישראל טרחנין כשרואה בעל דינו נוצח, אומר יש לי עדים יש לי ראיות "ומשאכם" מלמד שהיו אפיקורסין שקינטרו על משה רבינו ע"ש. "וריבכם" מלמד שהיו רוגנים.

זה אומר להם משה, לא באתם לדרוש תורה מפי הגבורה, אלא רציתם לנצח בדין. אהבתם את עצם הריב ואת הטענות נגד חבריכם, ולא הלכתם לפני משורת הדין. שאצלנו בני התורה לפני משורת הדין, הוא הדין! וכדאי בב"מ בהוא שקולאי שנא' "למען תלך בדרך טובים" (בב"מ פג.) זהו השורש של חוסר בין אדם לחבירו, שהביא שנאת חנם שגרם לבסוף את החורבן. האיכה של "הטרחכם ומשאכם וריבכם" הוא שהביא את ה"איכה ישבה בדד".

יש גמ' נוספת בשבת "לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא הוכיחו זה את זה" פעמים החסרון במוכיח שלא איכפת לו מאחרים, ולפעמים החסרון בעובר העבירה שאינו מקבל תוכחה, שהוא במצב של "אל תוכח לץ פן ישנאך". אך בכל אופן לא הוכיחו זה את זה, וזה גרם את ריבוי העבירות שהביאו החורבן.

בפרשת השבוע כתוב "אלה הדברים אשר דבר משה" שואל המדרש וכי רק אלו הדברים שדיבר משה? אלא אלה דברי התוכחה שאמר להם משה. "א"ר סימון משל לתלמיד שהיה מהלך עם רבו וראה גחלת מושלכת סבור שהיא אבן טובה נטל אותה ונכוה לאחר ימים היה מהלך עם רבו וראה אבן טובה היה סבור שהיא גחלת והיה מתירא ליגע בה. א"ל רבו טול

אותה אבן טובה היא. כך משה רבינו אמר בשביל שאמרתי להם שמעו נא המורים נענשתי ועכשיו אני בא להוכיח. כתוב פה שמשה רבינו לא רצה להוכיח את ישראל עד שאמר לו הקב"ה אל תתירא".

ועל תוכחה זו של משה רבינו נאמר במדרש "ולמוכיחים ינעם ותבא עליהם ברכת טוב" (משלי כ"ד) עליו לא נאמר אלא "עליהם", למוכיח ולמקבל התוכחה.

הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל אמר שפעם היו מחנכים לתורה ויראה בדרך של מוסר ותוכחה. היום שלא מקבלים תוכחה מחנכים בצורה של חנופה, ולכן כך מצבו של הדור. ועל ענין זה שהיה בידם למחות ולא מחו נאמר בגמ' בשבת נה. שזה המקום היחיד שהקב"ה חזר בו ממידה טובה למידה רעה, שגם ע"ז יחד ה' שמו על הרעה כמובא שם בסוגיא.

בשורה טובה היא לי לשמוע שמתארגן כאן ציבור, הרוצים וחפצים לשמוע דברי מוסר ותוכחה. הרי "אוהב את התוכחות" הוא אחד מקניני התורה. שמחה היא לראות שיש צמאון לדבר ה', ובמיוחד בשעות כאלו של בין הסדרים ובסוף הזמן. תבא ברכה למארגנים ובעיקר לציבור השר מעים. וזה עצמו עצה לבנין הבית כמו שרואים בחז"ל שהחסרון בתוכחה גרם את החורבן.

ולכאורה מתעוררת כאן ג"כ קושית התוס' בסוף אלו מציאות שרואים סיבה נוספת לחורבן וגם ע"ז אפשר לומר זה וזה גורם. אך נ"ל שאפשר לת' בפשטות, שכל הדברים נובעים ממקור אחד. כאשר יש אהבת חברים, אז אין שנאה ומוותרים זה לזה, ואז אפשר להוכיח אחד לשני וגם לקבל תוכחה. כיון שכל אחד רוצה בטובת השני. וכדאיתא בערכין טז: "א"ר יוחנן בן נורי מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוסיף בי אהבה שנא' הוכח לחכם ויאהבך". אך כשיש שנאת חנם, אין תוכחה ומגיעים לכל הדברים הרעים. וכמובן שאין ויתור של לפני משורת הדין.

כשמשה רבינו מוכיח את ישראל על ענין המרגלים אומר לישראל. "ותר-גנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו" (דברים א'). איך יתכן כזה מצב, שעם ישראל רואה את כל הניסים הגדולים, הקב"ה מוציא אותם ממצרים על כנפי נשרים והם רואים כאן שנאה. כביכול בשנאת ה' אותנו? ואומר שם רש"י "והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו. משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבליביה עלך".

עד כדי כך אפשר להגיע כאשר יש מידות רעות, עין רעה ולשון הרע.

עלינו לזכור שאף על כל הפורעניות והחורבנות הקב"ה אוהב אותנו. ברוך ששפך חמתו על העצים והאבנים והשאיר לנו שריד ופליט. כל מה שהקב"ה עושה לטובה. ועלינו להיזהר מה"טרחכם ומשאכם וריבכם" מה נרגנות שיכולה להביא לטענות כלפי מעלה ח"ו. זה מתחיל בנרגנות בין אדם לחבירו, אך זה מסתיים בשנאת ה' אותנו ח"ו לה"ר על ה' יתברך רח"ל. עלינו להרבות באהבת חברים ולהתחזק בדרך הישרה שיבור לו האדם, לב טוב, עין טובה, שכן טוב וחבר טוב.

באבות דרבי נתן (פ"ד) מסופר "פ"א היה ר' יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב. אמר ר"י: אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שמכפרים בו עוונותיהם של ישראל. א"ל בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחרת שהיא כמותה ואיזה זה, גמילות חסדים שנאמר: "כי חסד חפצתי ולא זבח" (הושע ו').

ויש לשים אל לב הלשון החריף "אל ירע לך", להדגיש לנו כמה גדול ענין החסד והזהירות הנצרכת בין אדם לחבירו.

הקב"ה יעזרנו שנזכה לתקן את שרשי סיבות החורבן, ובכך נזכה להיות דור שנבנה ביהמ"ק בימיו במהרה בימינו אמן.

כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו

הגאון רבי נחמן ליבוביץ שליט"א

"כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו" (ירושלמי יומא פ"א, ה"א). הנה לבנין בית המקדש צריך עבודה רבה, הכנה גדולה צריך בשביל לקיים מקום להשראת השכינה, התורה הק' מפרטת בד' פרשיות בתורה דינים ופרטים רבים בבנין המשכן, וכ"ז בשביל המיוחדות של בית המקדש. ואעפ"כ מציינו שאמרו ז"ל שאם לא זוכים אנו לבנות את בית המקדש, הרי כאילו נחרב בימינו. וזהו פלא, האם מפני שלא זכינו להתעלות ולהכין את עצמינו לזכות בבנין בית במקדש, כבר אנו בכלל כאילו נחרב בימינו.

חז"ל הקדו' קבעו לנו בימים אלו דיני אבילות, כבר עכשיו בימי בין המד' צרים נוהגים אנו במנהגי אבילות, ואח"כ מראש חודש ממעטים בשמחה, ובתשעה באב כבר מחוייבים בעינוי הגוף - צום ותענית ושאר דיני אבי לות. והיינו שאין ההנהגה בימים אלו רק זכרון לאותו זמן של חורבן בית המקדש, אלא אנו אבילים בפועל בשעה זו, שחוזר על"ע עכשיו המצב כאשר היה בשעת החורבן. כאשר אנו לא זוכים לבנין ביהמ"ק הרי אנו אבילים עוד על המצב שהיה בזמן החורבן.

בקינות לתשעה באב (קינה "ציון הלא תשאל") אומרים אנו "איך יערב לי אכל ושתה" הנה הקדמונים הרגישו כ"כ את חסרון בית המקדש עד שתמהו איך יערב אכל ושתה, איך שייך שיהיה איזה הנאה גשמית כאשר אנו פגועים ונחסרים מחורבן הבית.

תמיהת חז"ל הקדו' כ"כ עצומה עד שאמרו (תנחומא תצוה י"ג) "כמה חצופה ארץ ישראל שעדיין מוציאה פירות", כלומר, קיימת תביעה על העצים איך אפשר להוציא פירות כאשר אנו במצב של חורבן. לא שחסר לנו איזה תוספת התעלות, איזה מעלה בקדושה ורוחניות, אלא מצב של "חורבן". עד כדי שגם הצומח צריך לחוש בזה הענין ולהשבית את פריו, לחז"ל היה פשוט שאחר החורבן תיעשה ארץ ישראל סלע יבש שאינה מצמיחה פירות, נורא למתבונן.

העבודה לדין בימים אלו, הוא להרגיש ולדעת את החורבן, להכיר עד כמה נחסרנו בחורבן בית המקדש, עד כמה חיינו אינם חיים בלי בנין בית המקדש – השראת השכינה בכלל ישראל. שיהיה איכפת לנו ממצבינו בלא

ביהמ"ק שנהיה דואבים וכואבים את מצבינו בחורבן. הנה בעולם הגשמי אדם שיש לו שדה שצריכה להוציא פירות, כמה איכפת לו בעמל ידיו ופ־רנסתו, הלא כל בוקר קם לראות האם ירד גשם, איכפת לו שיהיה פירות. התביעה אלינו איך אנו קמים בוקר ואין מסתכלים האם באמת בית המלך הולך ונבנה, האם כבר זוכים אנו להשאר השכינה בכלל ישראל. ודאי כל איש ישראלי חפץ ומתפלל "ותחזינה עינינו בשובך לציון", אבל עדיין הרי הוא נמצא עם התכניות שלו למהלך חייו, ר"י הלוי בקינות תובע "איך יערב לי אכל ושתה", איך האדם יכול להמשיך את חייו.

כמדומה, שזהו מהות החיוב כל מי שלא נבנה בימיו כאילו נחרב, הנחרב נובע שחסר באיכפתיות לבנין בית המקדש, בהכרה ובידיעה שאי אפשר בלא בית המקדש, שאם האדם חי בהכרה זו כבר לא שייך בזה היסח הדעת כלל מחורבן הבית - איך יערב לי אכל ושתה. ודאי עצמותו של ביהמ"ק – מקור הקדושה, זהו דבר נשגב לכלל ישראל, אבל צריך לדעת ולחיות בהרגשה שכלל ישראל בלי ביהמ"ק נחסרים המה במהותם ועצמיותם. ואם האדם זוכה להתעלות בזה הענין שכל חייו תלויים בביהמ"ק ובלעדיו חייו אינם חיים, ואז מרגיש שהחורבן נוגע אליו, בכך לבד הרי הוא בבחינת כאילו נחרב בימיו. וזכה בזה להיות שייך לבנין בית המקדש.

והביאור בזה, הנה הגלות שאנו נמצאים וסובלים אלפי שנים הוא מפני חטא המרגלים, כמבואר בחז"ל. וביסוד חטאם נאמר בהם (תהלים קט) "וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדבר" – מאסו בארץ חמדה ומחמת כן המסו את לבבם של כלל ישראל שלא יוכלו להגיע לתכלית לכיבוש ארץ ישראל. "וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה' וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגויים ולזרותם בארצות" – עונש הגלות עד ביאת גואל צדק.

ובאמת צריך ביאור האם מפני חטא המרגלים של אותו הזמן נקבע עלינו לדורי דורות סבל ומכאוב כל הימים, במה אנו שותפים לאותו החטא שמפני כך אנו סובלים כ"כ בגלות.

אכן בעצם יש להבין בעיקר חטאם מדוע נתבעו על פחדם מהמלחמה בכיבוש ארץ ישראל, הלא באמת פחדו, ומדוע מחמת כן הם בכלל וימאסו בארץ חמדה. אלא שאדרבה צריך ביאור מדוע בכלל פחדו, הלא כבר חיו במדבר במציאות של ניסים גלויים, וכבר מיציאת מצרים ראו תוקפו של הקב"ה, ואת ידו החזקה ראו בקריעת ים סוף, ואח"כ דאג להם לכל צרכם במדבר, חיו במצב של הנהגה נשגבה. ואפילו אם פחדו לא נמנעו מלשמוע בקול ה' כדכתיב עפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו, וא"כ איך נתעורר אצלם המ

חשבה לחיות לפי דעתם והבנתם – דרך הטבע, עד כדי וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה'.

אמנם כאשר נתבונן, הפחד של האדם קיים רק כאשר התכלית הנכספת אינה מוחלטת אצלו לגמרי, דבר שאדם חפץ ומשתוקק אליו עד למאד, כאשר האדם יודע שמבלעדיו חייו אינם חיים, כל חייו ומציאותו תלויים בו, אזי אין מקום לפחד לשכון בקרבו כלל וכלל. ההכרח לתכלית הדבר גורם לו שאין מעצור ומניע מלהשיגו ולכן אין מקום לפחד ודאגה בדרך להשגת מטרתו. ואם כן כאשר קיים פחד על כרחך שחסר לו בתשוקה לדבר ונחסר לו ביקרת הענין, דעתו כי המצב אינו גורלי בעבורו אם לא יתקיים בידו.

ומכאן מתבאר שורש חטא המרגלים, וימאסו בארץ חמדה אי"ז דב"רים כפשוטם שמאסו בפועל בארץ ישראל, אלא שבזה שהיה קיים אצלם החשש והפחד מהמלחמה בכיבוש הארץ, על כרחך שהיה חסר להם ביקרת ארץ ישראל, בהכרה ובידיעה שכאשר נחסרים מהארץ הקדושה הרינו נח"סרים בעצמותינו ומציאותינו, כגוף בלי נשמה, ישוב ארץ ישראל הרי הוא הכרח מוחלט בעבור כלל ישראל, אי אפשר לוותר מלהיות חלק בפלטרין של מלך, ההבדל בין אחד שנמצא בפמליה של הקב"ה למי שעדיין אינו נמצא הר"ז מציאות אחרת לגמרי. ובזאת כבר היו בכלל "וימאסו בארץ חמדה".

ידועים דברי אאזמ"ר זצ"ל כאשר היתה גזירת השחיטה בפולין והיה דואב וכואב על המצב הנורא, ותבע מסירות נפש בענין הקדושה תמורת ענין הגזירה שזהו מקדושת ישראל. ואמר שהסיבה לגזירה משום שהיה חסר לנו יקרת המצוה, ומחמת כן ניטל מאיתנו המצוה, ולכן יש אז בכח הגזירה להתקיים. מקור הגזירות בכלל ישראל הריהו מחמת שהחטא גורם שתנטל המצוה ורק בכך יש תוקף וכח להעמיד גזירות. והלא נדב ואביהוא נשרפו בחטאם במשכן ה' ואילו בזמן החורבן נכנסו העכו"ם בבזיון נורא והציתו את בית המקדש ולא נעשה עמהם דבר. ועל כרחך שכבר נגזרה הגזירה – ניטלה מאיתנו הקדושה של בית המקדש. והוסיף אאזמ"ר זצ"ל שהנה במדינת אשכנז היה מקום תורה ואילו עכשיו הגיע למצב שכמעט נשתכחה תורה לגמרי. וביאורם של דברים שניטלה מהם התורה, וזאת מפני שלא ידעו איך לייקר ולהוקיר את התורה הקדו', בזה לבד ניטלה מהם התורה. וכן ע"ז הדרך בכל המצוות, הגזירות הרי הם תביעה על עלבונם של מצוות. וגם בזמנינו אנו כאשר גוזרים גזירות על התורה, על ציבור בני התורה וודאי שיש בכאן תביעה בזה הענין כאשר נתבאר.

פרשת דברים

הגאון רבי יצחק הכהן הלמן שליט"א

א. "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל" וגו' (א,א). וברש"י שם ד"ה אל כל ישראל ז"ל "אילו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים, אתם הייתם שומעים דבר מבן עמרם ולא השיבותם מכך וכך, אילו היינו שם היינו משיבים אותו וכו'", עכ"ל.

והנה מלשון רש"י משמע שבאמת אילו אירע שהיה מוכיח מקצתן, היו השאר משיבין אותו בטענות, וביותר בלשון הספרי כאן (פיסקא א) "כך הייתם שומעים מבן עמרם ולא הייתם משיבים לו דבר כך וכך, אם היינו יושבים שם היינו משיבים לו ד' וה' פעמים על כל דבר ודבר". משמע מלשון הספרי שבאמת אילו אמר משה רבינו את דבריו לפני מקצתן היה בכח השאר להשיב על דבריו ד' וה' פעמים.

ולכא' תמוה שהרי באמת דיבר משה רבינו את דבריו לפני כל ישראל ולא היה בכחם להשיב לו דבר, וא"כ התברר למפרע שבאמת אף אילו היה אומר את אותם דברים בפני מקצתן מ"מ לא היו יכולים להשיבו כלום וכדחזינן שלא השיבוהו כלום.

ושמעתי מחכם אחד לבאר בזה שבאמת היה להם מה להשיב תשובות של הבל, ורק שבפני משה רבינו בעצמו פחדו ולא היה להם החוצפה להשיב לו תשובות של מה בכך.

ועוד נראה בזה דרך כאשר שמעו את הדברים מפי משה רבינו עצמו לא היה להם מה להשיב על דרך המאמר הידוע "דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב", ובפרט אצל משה רבינו שהדברים יצאו מליבו הטהור ללא שום פניות כלל. ורק אם לא היו שומעים מפי משה רבינו עצמו והיו שומעים מפי אותם ששמעו ממשה אז היו אומרים להם שיש להם מה להשיב על דבריו ד' וה' פעמים.

ב. "ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים" וגו' (א,כז). וברש"י שם ד"ה בשנאת ז"ל "הוצאתו לשנאה היתה. משל למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות, אחת של שקיא ואחת של בעל, למי שהוא אוהב נותן של שקיא, ולמי שהוא שונא נותן של בעל. ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה ומשקה אותה, וארץ כנען של בעל, והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען", עכ"ל.

ארץ ישראל הרי היא מתנה מהבורא ית', כדאמרו ז"ל (ברכות ה') ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל ואחד מהן ארץ ישראל. אמנם ארץ ישראל היא 'רושה' מאבותינו, הקב"ה הנחיל את הארץ לכלל ישראל, אבל עדיין היא בתורת 'מתנה'. אין היא קנין מוחלט של עם ישראל בכל מצב, דווקא באופן שהארץ מתרצית להיות מחוברת אלינו אזי היא ירושתנו. וכמאמר הכתו' "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה". אם אין מייקרים את הארץ הקדושה, ואין מקיימים התורה והמצוות ובמיוחד מצוות התלויות בארץ, שהלא עיקר קיום המצוות גם בחוצה לארץ הר"ז בשביל קיומם בארץ ישראל כמו שנא' הציבי לך ציונים, וכמבואר ברמב"ן. אז אנו מתנת' קים הימנה. שרק בכך שמקיימים את התורה והמצוות בא"י מקום השארת השכינה אזי אנו דבקים ומחוברים יותר להקב"ה. ולכן אם אין מעריכים את הארץ הקדושה אזי מאבדים אותה, ניטלת היא מעמנו, ונגזר עלינו הגלות הנוראה.

"כל מי שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו", הקב"ה תובע מאיתנו שנוכר ונדע כי בנפשינו הדבר, נכספה וגם כלתה נפשי, להרגיש שאין לנו בעולמנו אלא הרצון והתשוקה לבנין בית המקדש, לא מחמת שיש בכך מעלה והשגות גבוהות, אלא שאנו כגוף בלי נשמה, חיינו אינם חיים בלי בנין בית המקדש, רק בהכרה שכל מציאותנו תלויים בבנין הבית, הנהגת אבילות שנובעת מחמת התחושה וההרגשה הפנימית הזאת, אז יזכה האדם להיות בכלל המידה כאילו נבנה בימיו, להכניס את ענין בית המקדש אליו. יעזור הקב"ה שנזכה במהרה בימינו לבנין ירושלים, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים.

ולכא' צ"ע איך יתכן לומר שארץ ישראל פחותה מארץ מצרים הלא כבר הכתוב אומר (במדבר י"ד ז) "טובה הארץ מאד מאד" וכן (שם י"ד ח) "ארץ אשר היא זבת חלב ודבש". ובאמת קשה בגוף הענין שהרי באמת ארץ מצרים היא של שקיא וארץ ישראל היא של בעל, היתכן שארץ מצרים יש לה עדיפות על ארץ ישראל.

ונראה ליישב על פי דברי רבינו בחיי (דברים י"א י) שכתב שם שארץ ישראל אינה תחת ממשלת הכוכבים והמזלות, וכן כתב הפנ"י (כתובות ק"י ע"ב ד"ה ת"ר לעולם) וז"ל "שכל העולם הוא תחת מערכת המזלות אבל ארץ ישראל אינו תחת ממשלת המזלות בלתי לה' לבדו כנודע וכו' כדכתיב 'ארץ אשר וגו' תמיד עיני ה' אלו' בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", עכ"ל.

ולפי"ז ביאור הדברים הם, שלעולם מצד דרך הטבע והמזלות ארץ מצרים היא המשובחת שבארצות מחמת שגשמיה מובטחים. אמנם ארץ ישראל ראל אינה כלל תחת דרך הטבע והמזלות, ואין בה דרך ה"טבע" אלא ארץ ישראל היא תלויה במעשים שעושים ישראל שיושבים על אדמתה, היינו שהיא תלויה אם ישראל מקיימים את התורה או שלא ח"ו, וכמו שכתוב (להלן י"א י"ב) "עיני ה' אלו' בה וגו'" וכתב שם רש"י בד"ה תמיד עיני ה' וז"ל "לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזירות עתים לטובה ועתים לרעה", עכ"ל. וברש"י (להלן שם פס' י"ג ד"ה והיה אם שמוע) כתב וז"ל "והיה, מוסב על האמור למעלה למטר השמים תשתה מים", עכ"ל. המדבואר מכאן שהמטר בארץ ישראל אין לו דרך הטבע כלל, אלא הוא תלוי האם ישראל מקיימים את התורה אם לאו, היינו "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי וגו'".

וכן משמע מנוסח התפילה שניתקנה על עצירת גשמים בארץ ישראל, והנוסח שם הוא "ועננו בורא עולם במידת הרחמים, בוחר בעמו ישראל להודיע גדלו והדרת כבודו, שומע תפילה תן טל ומטר וכו'", ע"כ.

ולכא' לא מובן מהי השייכות של האמירה "בוחר בעמו ישראל" לתפילה על עצירת גשמים. אמנם לפי מש"נ אפשר לבאר דכוונת אמירה זו היא שהרי עצירת גשמים בארץ ישראל אינה אלא מחמת חטאי עם ישראל ואין לה כל "טבע" או דרך העולם אלא סיבתה היא רק מחמת ישראל, ועל כן אנו מזכירים שהקב"ה הוא "בוחר בעמו ישראל" ועל ידי זה תתעורר עליהם מדת הרחמים וישפיע להם גשמים.

והנה לפי"ז מבואר דכאשר ישראל עושים רצונו של מקום פשיטא שאז

ארץ ישראל היא משובחת מכל הארצות כולם וכמו שמעיד עליה הכתוב. אלא דזה גופא היה תלונתם של ישראל שאמרו "בשנאת ה' אותנו הוציאנו וגו'", והיינו שאמרו שאינם רוצים לבוא למקום כזה המושגח מהקב"ה וכל הכל שם תלוי במעשיהם אם הם טובים אם לאו, אלא רוצים להישאר בארץ מצרים ששם הכל הולך על דרך הטבע, ואין הדברים מושפעים ממעשיהם, ודו"ק.

בין המצרים

הנביא אומר (ישעיה א' י"ח) "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו", ואיתא על זה בירושלמי (שבת פרק ט' ה"ג) "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, בראשון. ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו, בשני".

ואיתא ב"משך חכמה" (בהפטרות פרשת דברים) בביאור הדבר וז"ל "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, בראשון [פירוש במקדש ראשון היה חוט של זהורית מלבין כשלג], אם יאדימו כתולע כצמר יהיו, בשני [במקדש שני לא היה מלבין רק כצמר]. פירוש, שהשני הוא חוט לבן בצבע אדום, כן היו ישראל במקדש ראשון נתגלה עונם (יומא ט' ע"ב) שעונם לא היה רק בגלוי, אבל פנימיות לבבם היה מלא אהבת התורה ואהבת ישראל, כמו שאמרו (דברים רבה פ"ה י) מפני מה דורו של אחאב מצליחים במלחמה מפני שלא היה בהם מלשינות, ואליהו אמר אני נותרתי לנביא לד' ואין איש מוסר אותי, וכן אמרו ביהורם בן אחאב (שמות רבה פ"ג ח'), שנשיו וכספו וזהבו היה נותן למלך בני עמון, לבד מחמד עיניך זו התורה לא היה נותן והיה מוסר נפשו על זה, ולכן היה מלבין כשלג, לא כן במקדש שני היה חטאיהם כתולע שדם אדום בתוכו, כן היה בהם בפנימיותם שנאת חנם ומלשינות, לכן רק כצמר יהיו ולא היה מלבין כשלג", עכ"ל.

וצריך להבין בדבריו מדוע חטא זה של שנאת חנם ומלשינות הוא במהותו חטא שהוא בפנימיות האדם ואינו יכול להיות חטא חיצוני כדטאייהם של ישראל בבית ראשון.

ושמעתי לבאר בזה על פי מה שמובא בשם הגר"א (אבן שלמה סימן ס') וז"ל "כל העבירות והחטאים באים מחמדה וכו' וההסתפקות שהוא ההיפוך הוא יסוד של כל התורה, והוא אמונה שלימה שלא לדאוג דאגת מחר, ומי שליבו טוב במידת הבטחון אע"פ שעובר עבירות חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון שעל ידי זה בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמילות חסדים וכו'", עכ"ל.

הרי מבואר בדברי הגר"א שקנאה ושנאת חנם הם עבירות ששרשם

נובע מחסרון ביסודות האמונה והביטחון בקב"ה, ועל כן שפיר שנאת חינום ומלשינות הם עבירות שהם במהותם בפנימיות האדם באשר הגורם לשנאת חינום הוא חסרון ביסוד האמונה בקב"ה שהוא בלב האדם.

"אשרי המחכה ויגיע לימים"

אבילות עבודה שבלב היא, האבילות עצמה פירושה עצם הרגשת החסרון, ההרגשה של האבל שהוא במצב תמידי של חסרון, הרגשה שיש דבר שצריך להיות לו וכל שעה הוא חסר אותו, זוהי מהות האבילות. האבילות עצמה איננה צער, הצער מגיע כתוצאה מהאבילות, היינו כתוצאה מזה שהוא מרגיש את החסרון כל שעה ממילא הוא מצטער על הדבר שאיננו.

והנה דרגת האבילות תלויה במדרגת תפיסת והרגשת החסרון שיש לאבל, ככל שתפיסת החסרון גדולה יותר כן גדולה דרגת האבילות עליה, ותפיסת החסרון היא לפי מדרגת האדם. אינו דומה ילד קטן של"ע נפטר עליו אביו שאצלו תחושת החסרון היא פשוטה, שהוא חסר את סיפוק צר כיו והדאגה עליו, לעומת זאת אצל נער גדול בשנים תחושת החסרון אצלו עמוקה יותר, הוא מרגיש גם את החסרון של הקשר שהיה לו עם אביו וכו'.

כן הוא הדבר לגבי האבילות על החורבן. ככל שתפיסת החסרון גדולה יותר כן האבילות חזקה יותר. החסרון הפשוט שאירע לנו ע"י חורבן הבית והגלות הוא מה שנתפס אצל כל אדם, והיינו שאנחנו בגלות בין העמים ואומות העולם מזלזלים בישראל והדוחק והצרות שאירעו לישראל בכל אורך הגלות. אמנם באמת צריך לדעת שהחסרון הוא עמוק הרבה מזה ויש בו מדרגות רבות, וצריכים אנו להתבונן בעומק מה שחסרנו ע"י החורבן והגלות.

והנה הרשב"א כתב (שו"ת הרשב"א ח"א סי' צ"ד) לגבי ענייני וטעמי המצוות אחרי שמאריך שם לבאר שטעמי המצוות עמוקים ורחבים מאד ואין לנו השגה רק בנקודה קטנה שבהם כתב שם עוד וז"ל "ודע כי לכל אלו יש לבעלי סודות התורה טעמים נכבדים מאד, אף כי בעון הדור נסתתמו מעינות חכמה אחר שגרם החטא ונחרב בית קדשנו ותפארנו שמשם היה משך הנבואה והחכמה נמשך לחכמים ולנביאים" עכ"ל.

העולה מדברי הרשב"א שבזמן שבית המקדש היה קיים היה בעולם השגה עצומה ברוחניות והיה נמשך "משך החכמה והנבואה", וההשגה שהייתה לכלל ישראל באותו הזמן בקיום כל מצווה ומצווה והשגת טעמיה וסודותיה העליונים היו במדרגה גבוהה לאין שיעור ממה שיש לנו כיום שאין לנו השגה רוחנית והרגשה של האור והקשר לעולמות העליונים שיש בכל מצווה ומצווה, ואף אם יש לאדם איזה רגע אחד של השגה והרגשה

בזמן שלומד תורה או עושה מצווה, מיד כרגע ההרגשה נעלמת, והשגות אלו היו קבועים בזמן שבית המקדש היה קיים.

וידוע בשם הגר"א שאמר שבזמנינו אנו מקיימים מצוות כגוף בלי נשמה, היינו, כמעשה בעלמא ללא השגת הקשר שיש מזה לעולמות העליונים. ועוד כתב הגר"א בפירושו לפרקי אבות (סוף פרק ה') וז"ל "ואין תורה בלא בית המקדש כמ"ש (איכה ב' ט') 'מלכה ושריה בגוים אין תורה, ואמר שיבנה בית המקדש וכו' ותן חלקנו בתורתך וכו' " עכ"ל. המבואר מדבריו שאף אין לנו יכולת להשיג כראוי את התורה ללא בית המקדש.

זהו גופא עומק החסרון שחסרנו מזמן שחרב בית המקדש ואנו בגלות, שכעת אין אצלנו האפשרות של השגה רוחנית כלל של עומק התורה וקיום המצוות ורק אנו מקיימים את הדברים בבחינת גוף בלי נשמה.

אמנם צריך להתבונן בדבר, שאם כן הוא הדבר איך באמת נזכה אנחנו להגיע לעולם הבא שהרי אנו בגלות ואין לנו האפשרות להשיג את הנצחיות והרוחניות שיש בתורה ובקיום המצוות ואף אין לנו היכולת להשיג את עומק דברי התורה וסודותיה, והרי כתב הרמב"ם (פ"ט מהל' תשובה ה"א) וז"ל "הקב"ה נתן לנו תורה זו עץ חיים היא וכל העושה כל הכתוב בה ויודעו דעה גמורה נכונה זוכה בה לחיי העולם הבא, ולפי גודל מעשיו ורוב חכמתו הוא זוכה" עכ"ל. הרי מבואר מדברי הרמב"ם שהאדם זוכה לחיי העוה"ב לפי גודל מעשיו ורוב חכמתו, וא"כ אצלנו שאנו בגלות ואין לנו בית המקדש ואין אנו יכולים להשיג אלא מעט מזעיר ולרגע קצר, א"כ היתכן שאין לנו האפשרות להשיג חיים נצחיים כראוי לעולם, והרי משמע מכל פסוקי הנחמה שנאמרו על העתיד לבוא ששייך נחמה על חורבן בית המקדש לעתיד לבוא כשיבנה במהרה בימינו, ולכא' למי שלא נבנה ביהמ"ק בימינו לא יוכל להגיע לנצחיות בעוה"ב כראוי ומה נחמה יש לו.

(והיה אפשר לפרש על פי דברי ה"חובות הלבבות" (שער חשבון הנפש פ"ג ד"ה והאחד ועשרים) וז"ל "והאחד ועשרים חשבוננו עם נפשו על מה שיש ביכולתו ממעשה העבודה, ולהרגיל בה ולהתמיד עליה, וירוש' ויחרץ לעשותה עד שתשוב לו למנהג. ואחר כך ישתדל להוסיף על מה שיש ביכר לתו, ויכסוף לו בלבבו, ויעלה אליו במחשבתו, וישאל מהאל לעזורו ולאמצו על יותר ממה שיש ביכולתו מן הידיעה והמעשה בלב ומצפון נאמן. וכשי' תמיד על זה, ימציא לו הבורא בקשותיו, ויפתח לו שערי ידיעתו, ויחזק שכלו ואבריו לעמוד במצוותיו אשר למעלה מיכולתו מדרגה אחר מדרגה. וכו' וכן בעל מעשה העבודה. אם ישתדל וימהר ויחרץ לעשות מה שיש ביכולתו, יעזרהו האלוהים לעשות מה שהוא למעלה מיכולתו וכו' עכ"ל".

ועל פי זה היה אפשר לומר שבאמת הגם שמצד עצמנו אין אנו יכולים להגיע להשגות והמדרגות הרוחניות שהיו בזמן בית המקדש, עכ"פ הקב"ה יעזרינו מלמעלה להגיע לדברים שהם יותר מיכלתנו וכדברי "חובות הל' בבות". אך באמת זה אינו, שהרי חזינן בדברי כל הרשב"א והגר"א הנ"ל שבפועל בזמן הגלות כשאינו לנו בית המקדש, אין לנו היכולת להשיג את עומק התורה ועומק קיום המצוות, והטעם באמת הוא מחמת שאין במציאות האפשרות להשגות כאלו ללא בית המקדש שהוא כצינור המקבל השפע הרוחני מלמעלה, והדרא קושיא לדוכתא).

ונראה דיתכן לומר דהנה איתא בגמ' (תענית ל' ע"ב) "כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם". וכתב על זה הריטב"א בחידושו שם וז"ל "פירוש, שאין לעצמותיו תחיה בתחיית המתים העתיד להיות בבנין בית המקדש לאותן שמתו בגלות וחכו לישור עה שעליהם אמר הכתוב (דניאל י"ב י"ב) 'אשרי המחכה ויגיע לימים', אבל עדיין אפשר שיש לזה תחייה ביום הדין שהוא אחר ימות המשיח" עכ"ל.

המבואר בדברי הריטב"א שישנם שני זמנים של "תחיית המים", הא' ביום הדין הגדול והנורא ששם יקומו כולם, והב' מקודם לכן בימות המשיח בזמן בנין בית המקדש לעתיד לבוא. ותחייה זו היא רק למי שמת בגלות והתאבל על החורבן וציפה לישועה. (ועיין בקובץ שיעורים חלק ב' סי' כ' שהביא שם דבר זה בשם הרידב"ז).

ובאמת צריך להבין מדוע רק המתאבלים על החורבן והמצפים לישועה הם אלו שיקומו לתחייה זו של ימות המשיח ולא כולם, מהי השייכות בין האבל על החורבן והציפייה לישועה לבין תחיית המתים זו.

ומה שאפשר לבאר בזה הוא, שבאמת בזמן הגלות שאין לנו היכולת להשיג את התורה כראוי ולא להשיג השגות רוחניות בקיום התורה והמצוות כראוי וכמש"נ שהרי כי אין לנו "משך הנבואה והחכמה" כלשון הרשב"א, ועל כן עשה הקב"ה שיהיה זמן של תחיית המתים בזמן שיבוא המשיח ויבנה בית המקדש, ובזמן ההוא כל מי שמתו בגלות והתאבלו על החורבן וציפו לישועה, היינו שהרגישו ותפסו את החסרון בהשגתם, הם יוכלו לחיות בזמן ההוא ולשוב ולהשיג את כל ההשגות הרוחניות והנצחיות שרצו להשיג ואז על ידי זה יזכו לחיי העולם הבא שהוא עולם הנשמות והשכר (כמבואר ברמב"ם פ"ח ופ"ט מהל' תשובה), וזו היא תכלית הזמן של תחיית המתים הזו של ימות המשיח. וזהו עומק דברי הריטב"א שה' מתאבל על ירושלים הוא יזכה לזמן ההוא של ימות המשיח ובזמן ההוא יוכל להשיג את כל ההשגות הגבוהות ברוחניות שעל ידי זה יגיע לעולם

הבא - עולם הנצח.

וזהו הביאור של הציפייה לישועה ומה שאנו מחכים לביאת המשיח, דאין הכוונה רק שאנו מצפים שיבוא בימינו ומי שבאמת לא בא משיח בימיו לא זכה, אלא שהציפייה היא של כל אחד ושל כל הדורות אף אלו שמתו בגלות, כולם מצפים לקום לתחיית המתים בזמן המשיח ושם יוכלו להשלים מה שלא יכלו לעשות ולהשיג בזמן הגלות ועל ידי זה להגיע לחיי עוה"ב. וזהו מה שאנו אומרים בברכת המזון "הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח ולחיי העולם הבא", היינו שיזכנו הקב"ה לקום בימות המשיח ולעבדו שם בשלמות שעל ידי זה נזכה לחיי העוה"ב, ואין אלו שני בקשות נפרדות.

ואגב יש לציין שמה שנהגו ישראל לאחל איש לרעהו 'שתזכה לחיות בזמן המשיח' [דו זאלסט זויכה זיין צו דער לעבן משיח'ס צייטען], לפי מש"נ אין פירושו לאחל שיזכה לחיות בזמן שיבוא משיח דווקא בחייו עכשיו, אלא הכוונה שיזכה להיות חי בזמן המשיח בין אם בחייו כעת ובין אם ימות ולאחר מכן יקום לתחייה בתחיית המתים של ימות המשיח, וזו גדול הזכות שעל ידי זה יוכל להשלים את עבודתו ולהגיע עי"ז לחיי העוה"ב וכמש"נ.

וזהו גם ביאור דברי הרמב"ם (פ"ט המל' תשובה ה"ב) שכתב שם וז"ל "מפני זה נתאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח כדי שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן. וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת וכו' וכו' עכ"ל. והיינו שאין כוונתו שה' נביאים נתאוו בחייהם לימות המשיח, שהרי אף בחייהם היו במדרגת הדעת של נביאים והשגתם בקב"ה הייתה גבוהה ביותר, אלא שנתאוו שאחר מיתתם לעתיד לבוא יקומו לימות המשיח ויוכלו להמשיך שם ול' עבוד את הקב"ה בהשגות הגדולות שיהיו באותו הזמן ועי"ז יזכו לעולם הבא.

וזאת היא הנחמה שאנו יכולים להתנחם בזמן החורבן על כל מה שח' סרים אנו בעבודת ה' וההשגות הרוחניות, שיש תקווה לאחרינו לימות המשיח ששם יקומו כל מי שהרגיש את החסרון כל העת וציפה לישועה ויוכלו שם לעבוד את ה' בשלמות בהשגות הרוחניות הראויות המביאות לחיי עוה"ב.

והנה עצת היצר לזה היא לגרום כל העת טרדות לאדם שלא יוכל להיות ליבו פנוי להתבונן מה הוא חסר ומה אין לו כעת, וטרדות החיים כל העת הם המפריעים הגדולים לאדם בעבודתו, וזה גופא חלק מן הגלות,

ותרד עיני דמעה" – על ביטול תורה"

הגאון רבי אשר אריאלי שליט"א

איתא בחגיגה ה: הנביא אומר בשם ה': "ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה" והגמ' מבארת שהבכי הוא על החורבן.

בהמשך מביאה הגמ' את הפסוק "ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה'". א"ר אלעזר שלש דמעות הללו למה אחת על מקדש ראשון ואחת על מקדש שני ואחת על ישראל שגלו ממקומן ואיכא דאמרי אחת על ביטול תורה. בשלמא למ"ד על ישראל שגלו ממקומן היינו כי נשבה עדר ה', אלא למ"ד על ביטול תורה מאי כי נשבה עדר ה' ומת' הגמ' כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה.

הדברים כאן מסמרי שער. כשלומדים בת"ב את אגדות החורבן ורואים את הצרות הנוראות שסבלו ישראל בשעת החורבן, המיתות המשוונות והסבל הנורא. והמצב הזה נמשך קרוב לאלפיים שנה. גזירות ורדיפות ושמד, שעובר על כלל ישראל בגלות. הקינה היא על שגלו ישראל ממקומן, אבל עיקר הבכי הוא על הביטול תורה! שכיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה.

היתכן שכביכול הקב"ה מתעלם מהמצב הנורא של הצרות, וכלל ישראל זועק מרה בכאבו, והעסק של הבכי ועיקר הדמעה היא רק על הבטול תורה!?

שמעתי בשם אחד הגדולים [וכמדומני מהגר"א קוטלר זצוק"ל] שדייק בפסוק דיוק נפלא. כשפוגע באדם צער או כאב מסוים יוצאת מעיניו דמעה, אבל לפעמים העיניים שטופות בדמע אך הדמעה לא יוצאת החוצה והיא עדין עצורה בתוך העין. לשון הפסוק "ודמע תדמע ותרד עיני דמעה" על שני בתי מקדשות יש דמעה. אך ההתפרצות של הבכי בתוקפו שהדמ' עה כבר יוצאת מן העין, הוא מחמת ביטול תורה. והדבר צ"ב.

וההסבר הפשוט נראה כך. אמנם הצער הוא נורא. נחרב בית ראשון, נחרב בית שני, כלל ישראל בגלות בכאלה שואות, צרות ורדיפות. אך כל זמן שהתורה בשלימותה אפשר לבנות הכל מחדש, כיון שהיסוד קיים. אך כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה. וכדאי' ברמב"ם שכל המחלוקות הנמצאים במשנה של התנאים הקדושים, של ב"ש וב"ה, הכל תוצאה של הצרות והגלות. לפני כן לא היתה מחלוקת בישראל, הכל היה ברור כנאמר בסיני. רק אחר "שמלכה ושריה בגויים אין תורה" רבו

היינו שאנו מוטרדים כל העת בדברים המסיחים את הדעת ואין לנו של- וות הנפש להתבונן כראוי במה שאנו צריכים לעשות. והנה אנו מורגלים לחשוב שהטרדות הם רק באופן של צרות ומפריעים, אך אין הדבר כן כי הטרדות הם גם בדברים שהם לטובת האדם היינו שכל העת הוא רודף אחר התאוות וההנאות והם גורמים לו היסח הדעת ואין לו שלוות הנפש מזה, ובדורינו הדבר מצוי מאד בעוה"ר.

ואיתא במדרש (איכה רבתי פרשה ה') על הפסוק (איכה ה' ה') "על צוארנו נרדפנו יגענו לא הונח לנו" שנבוכדנצר אמר לנבוזראדן שכיון שהקב"ה מקבל בעלי תשובה הוא, על כן שיוליכם בדרך מירושלים לא יתן להם מנוחה כלל בכדי שלא יוכלו להתפלל אף לרגע וישובו בתשובה, ומי שיעצור בדרך יהרגוהו מיד. וזהו "יגענו לא הונח לנו". והנה אנו רואים מזה שהמפריע הגדול להתבוננות ולעבודת ה' הוא ההטרדה והיסח הדעת התמידי.

וזהו הפירוש במה שאנו אומרים בברכת "רחם נא" שבברכת המזון "רחם נא ה' וכו' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך וכו'" שהיא בקשה על השבת השכינה לירושלים, ואחרי כן אנו אומרים "ונא על תצריכנו וכו' לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלוואתם וכו'". ולכא' אינו מובן מה טעם בקשת צרכינו הפרטיים בתוך הבקשה והתפילה המיוחדת על השבת השכינה לירושלים ובנין בית המקדש. ולפי מש"נ הביאור הוא דאנו מבקשים שהקב"ה יסיר מאיתנו את כל הטרדות והמפריעים שגור מים לנו שלא להשים על לב ולא לעבוד את הקב"ה כראוי, וע"י שיסיר מאיתנו את כל המפריעים נוכל לעבדו בלב שלם ועל ידי זה נזכה להשבת השכינה ובית המקדש וכו'.

נמצא שעיקר העבודה בימים אלו בפרט ואף בשאר ימות השנה בכלל, היא להתבונן ולהשיג את עומק תפיסת החסרון, ולהרגיש את הדבר כל העת, והדרך להגיע לזה הוא להסיר הטרדות מעלינו ולהגיע לשלוות הנפש בכדי שנוכל להרגיש ולהשיג את כל זה ושהדבר יהיה קבוע בליבנו תמיד. והנה באם נתמיד בזה בעז"ה נזכה לימות המשיח – לזמן העבודה השלימה בתכלית, בב"א.

המחלוקות. וזה ממשיך וממשיך בירידת הדורות עד דורינו אנו, שרבתה כ"כ שכחת התורה וכל המושגים שלנו בתורה נהיו מצומצמים ביותר עד שרוב רובו של כלל ישראל, הם תינוקות שנשבו שלא פתחו ספר ובמצב ש"שהן יורדין יורדים על התהום". אמנם יש לנו הבטחה "כי לא תשכח מפי זרעו" אך במידה מסוימת אחר החורבן זה כבר נקרא "אין תורה". התורה לא בתוקפה, ואין לך ביטול תורה גדול מזה.

ולכן כשהיסוד מתרועע וא"א לחזור ולתקן המצב כמקודם, ע"ז הבכי פורץ "ותרד עיני דמעה" ואז גם הדמעות הקודמות יוצאות החוצה. כבר בוכים על הכל, אך שורש הבכי הוא מהצער והכאב על ביטול תורה.

האבלות של החורבן, האבלות ביום תשעה באב, ללא היסח הדעת ובבכי של "אוי מה היה לנו", דמעה של בית ראשון, דמעה על בית שני, דמעה על ביטול תורה, על הירידה הנוראה של כלל ישראל, מחמת שהיסוד של היהדות הזדעזע, דמעות אלו הם הבונים את ביהמ"ק – הם מקרבים אותנו שוב אל הקב"ה. שהרי אי' בגמ' ש"מיום שנחרב ביהמ"ק מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים" אך דמעות כן מסוגלות לפרוץ חומה זו וכדאי "כל השערים ננעלו שערי דמעות לא ננעלו" (ב"מ נט.). דמעות הרי נובעים מעומק הלב, דמעות של אמת. עם אמת זו אפשר לבקוע אפי' מחיצת ברזל וכמובא בספרים מהזוה"ק לגבי ימים נוראים על הפסוק "ותפתח ותראה את הילד והנה נער בוכה" (ראשית חכמה שער התשובה פ"ד) [רק שיהיו דמעות אמת וכמו שהגר"ס צ"ל הזהיר מבכי מזויף].

הצער והבכי על הריחוק מהש"ת על המצב הרוחני הירוד של הכלל, ושל כ"א בפרט על ביטול ושכחת התורה, הוא עצמו גורם את הקרבה להש"ת, את התיקון שיביא את הבנין.

הימים שאחר תשעה באב הנקראים בין הזמנים, שנתנו כדי ליתן רווח בן פרשה לפרשה ועיקרו הוא עבור העמלים בתורה במשך כל הזמן, שנצרכים לאגור כוחות חדשים להגיע לזמן החדש רעננים. אך נופלת מחשבה – אולי זה בלשון מליצה – "כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה" הרי אנו בני התורה בזמן זה לא בשיבה לא במקומינו הטבעי, וזה עצמו גורם שאין לך ביטול תורה גדול מזה. זה נצרך, אבל ותרד עיני דמעה. צריך לפחד מזה, צריך לעשות בזמן זה חיזוקים שלא יהיה מצב של הפסק. וכל זמן שקשורים עם הגמ' ולומדים בכל מקום שהוא, משתדלים להיות מונחים בלימוד ולעמול בתורה – אמנם במצב של מנוחה כ"א לפום מה דמשער בליביה, אך היסוד קיים. האדם קשור עם הגמ' כסדר, אז זה מצב טוב. אך כשח"ו שיתכן יום אחד שתלושים מהתורה היסוד ח"ו

מתרועע, אצלנו מקובל שיום שלא לומדים זה יום מת, זה יום ללא חיים, וכרציחה עצמית גמורה ליום זה. וכמו שנא' באברהם ודוד "בא בימים" כל יום הוא יום של תורה. ואלו דברים פשוטים שיתכן שא"צ לומר לציבור שלנו, שלא יתכן יום ללא תורה. ולא מספיק לומר איזה פסוק, אלא לישב עם הגמ' וללמוד.

ראוי להדגיש שאדרבה אפשר הרבה להתעלות בימים אלו. מרן הרב שך זצוק"ל מעיד בהקדמת "אבי עזרי" קדשים, שעיקר החיבור הזה נעשה בימי בין הזמנים – "זמן הביניים" כלשונו.

חלק מהגלות הוא שאדם לא מכיר בערך עצמו, ומאבד השאיפות וההשרות. כ"א שיושב כאן יכול לקנות סדר קדשים בבין הזמנים, הרבה דפים והרבה מסכתות, בעיון או בקיאות כ"א לפי מה שהוא. היצה"ר מסית את האדם ומשפיל ערכו ומגמד את השאיפות, אך זה לא נכון, כ"א יכול להגיע לגדולה בתורה וימים אלו מסוגלים שכ"א יכול ללמוד מה שליבו חפץ ובקצב שחפץ. מי שהשיעורים מדי מהירים בשבילו, יכול בבין הזמנים ללמוד יותר לאט, כפי שטוב לו. ואלו שטוענים שהשיעורים מדי אטיים יכולים ללמוד כפי רצונם, עם חברותא אחר ובמקום שליבו חפץ. לחטוף עולם ומלואו, עוד מסכתות וספרים אחרים.

בעיקר יש להיזהר לא ליפול, לזכור שצריך להיות מוכנים לזמן החדש. מצד שני צריך גם מנוחה ג"כ בכוחות מחודשים והחכם יכלכל מעשיו בתבונה, ללכת בשביל הזהב. ובודאי עלינו להיזהר ובפרט בני חר"ל שאינם מכירים כ"כ, שלא ללכת למקומות מסוכנים ברוחניות ובגשמיות וספיקן לחומרא.

ויה"ר שנזכה לקחת מוסר השכל זה מאבילות החורבן וכמו שנא' "בבכי יבואו ובתחנונים אובילים" (ירמיה ל"א) שע"י הבכי נזכה לגאולה ולבנין ביהמ"ק במהרה בימינו אמן.

רחיצה בחמין בתשעה באב שחל בשבת

הגאון הרב מאיר צבי שפיצר שליט"א

בש"ע בט' באב בכל שנה אסור ברחיצה בחמין או בצונן, ואפילו להושיט אצבעו למים. ובאבל אסור בחמין, ואסור כל גופו בצונן, אבל פניו ידיו ורגליו בצונן שרי. וט' באב חמור יותר.

וכתבו הפוסקים דתשעה באב שחל בשבת אין נוהג דיני אבילות של נעילת הסנדל וכדומה, אלא באבילות שבצינעא, כמו מצות עונה.

וכתבו הט"ז ומ"ב דאסור ברחיצה בחמין דמה שאינו עושה כן אינו בפרהסיא. ומבואר כן גם בא"ר סק"כ ובמקור חיים תקנ"ט י"ט. וכן משמע ברא"ש פ"ד דתענית סי' ל"ב וז"ל תוספתא (פ"ג דתענית) חל להיות ט"ב בשבת אוכל אדם כל צרכו ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בשער תו ואינו מונע מעצמו כלום, כלומר שאינו נמנע מרחיצה וסיכה ותשמיש המטה וא"צ לנהוג דברים של צנעא. ורבינו מאיר ז"ל כתב בהל' אבילות שלו "כתב ה"ר יצחק מוינ"א דתשעה באב שחל להיות בשבת אע"פ שאנו דוחין אותו עד למחר אותו היום אסור בתשמיש המטה וכו' עכ"ל. ומשמע ברא"ש שהאו"ז חולק על כל מה שכתב בריש דבריו להתיר רחיצה וסיכה ותשמיש.

אך בכפה"ח סקפ"ו הביא בשם הנה"ש דדייק דאפילו להרמ"א אין איסור אלא בתשמיש ולא ברחיצה. אולם באמת בנה"ש וכפה"ח לא כתבו טעם לחלק בין תשמיש ורחיצה. ולכא' י"ל כמ"ש המג"א תקנ"ג בדעת המהר"ל שהתיר בת"ת וכתב המג"א דס"ל דכיון דנדחה נדחה ורק לענין תשמיש מחמרינן. וכע"ז כתב במו"ז ח"ה שמ"ג דגם האו"ז דאסור תשמיש כתב מידי דהוי אקובר מתו ברגל, ושם כתב בפ"ת שצ"ט בשם שו"ת אש דת דלא החמירו אלא לענין תשמיש. (מיהו יש להעיר בדבריו דמבואר שם בשו"ת אש דת דבאמת לא מצינו מקום לחלק בין תשמיש ושאר דברים שבצינעא, אלא כתב כיון שהרמב"ם סבר ביר"ט דאינו נוהג דברים שבציני עא אלא דאנן פסקינן דלא כדעת הרמב"ם מכח הגמ' ריש כתובות דאסור לו לבעול בחג, לכן יש לומר דלא דחינן דעת הרמב"ם אלא בתשמיש דמ' פורש בגמ' ולא בשאר מילי. ולפי"ז אין ראייה משם לחלק בעיקר הדברים בין תשמיש ושאר דברים שבצינעא).

ובהעמק שאלה קנ"ח ג' כתב ג"כ בדעת האו"ז כדברי הנה"ש, וגם הוא כתב שם משום דס"ל דקובר מתו ברגל אינו אסור אלא בתשמיש ולא ברחיצה וכדומה, וזה כעין דברי הפ"ת הנ"ל. אכן נראה דעת הנה"ש דלא התיר אלא רחיצה ולא ת"ת, וע"כ אין טעמו כנ"ל.

ובס' בירור הלכה תקנ"ד כתב טעם הנה"ש דבאבל שאסור ברחיצה בחול כל גופו בצונן ופניו ידיו ורגליו בחמין, אך פניו ידיו ורגליו בצונן מותר, הרי אפשר לאסור דוגמתו גם בשבת שבאבילות דהכל מקרי צינעא, אך בט"ב שאסור גם בצונן גם אפילו אצבע אחת א"א להעביר דוגמתו בשבת דעד כדי כך בודאי יראה כפרהסיא ומדא"א להעביר כל גרדי הרחיצה ממילא לא מעבירים כלום דא"א להעביר לחצאין.

והנה בט"ז ומ"ב הנ"ל כתבו לאסור פניו ידיו ורגליו בחמין, ואין כאן איסור להושיט אצבעו למים צונן ככל ט"ב.

והטעם בזה פי' במנ"ח מצוה שי"ג כי איסור חמין הוא מדין אבילות ושייך בשבת, אבל איסור להושיט אצבעו למים אינו בכל אבל, אלא בט"ב משום ענוי, ודין ענוי בודאי אין כאן בט"ב שחל בשבת. ועמש"כ במק"א בזה בדעת הגר"ז.

מיהו לפי"ז יוצא דט"ב שחל בשבת יהא דינו כאבל, ויאסור גם כל גופו בצונן, ככל אבל. וכ"כ מנ"ח הנ"ל. ובט"ז ומ"ב השמיטו זה.

והביאו בשם הגור אריה שהובא במועד לכל חי פלאגי סי' י' אות כ"ו ובשם המקור חיים בכרך הנדמ"ח בסי' תקנ"ד סעיף י"ט דיש לאסור רחי צת כל הגוף וסיכה משא"כ רחיצת ידים.

וצ"ע בדעת הט"ז ומ"ב. (ויש להוסיף על הקושיא דהרי איפכא מצינו בערב שבת שהתיר המ"ב פניו ידיו ורגליו בחמין ואסור כל גופו בצונן). (וכפשוטו היה מקום לומר שמצינו חילוק כזה ברע"א יו"ד שפ"א שהביא מהא"ר שמפרש דעת הש"ך דמה שכתב הרמ"א נהגו לאסור רחיצה כל ל' לאבל היינו דוקא בחמין אבל בצונן כל גופו מותר, ונמצא שכבר מצינו חילוק כזה לענין מנהג אבל אחר ז'. ולפי"ז היה נראה לומר דאם נימא כוונת הט"ז ומ"ב להתיר כל גופו בצונן, אולי טעמם לחלק כנ"ל, אף דעדיין לא מצינו חילוק זה אלא לענין מנהג הרמ"א ולא לדינא דגמרא והלא הט"ז ומ"ב קאי בדינא דגמרא ולא במנהגים. אך באמת בלא"ה לא דמי כלל לדברי הא"ר דשם טעמא כמ"ש בדגו"מ קמא, מובא בפ"ב סי' י"ד סקי"ט, דכל מנהג הרמ"א אינו אלא משום גזירה של תספורת כמ"ש שם הט"ז שנהגו

בתספורת בשעת רחיצה וזה לא שייך אלא ברחיצת חמין ולא בצונן כל גופו. אבל בעיקר דיני רחיצה אין חילוק בין פניו בחמין ובין כל גופו בצונן. וע"ש ברע"א שחולק על הא"ר, וכן הוא בדג"מ מהדו"ב לפנינו).

ויש שכתבו בדעת המ"ב דכיון דא"א להעביר איסור פניו ידיו ורגליו בשבת דהוי פרהסיא לכן התירו גם כל גופו דא"א לחלק באיסור צונן בין זה לזה. וכפשוטו צ"ב דהרי שפיר יש מקום לחלק וכמו שכתבנו מהמנ"ח דאין שום סיבה לאסור להושיט אצבעו במים בשבת כיון שהוא מדין ענוי. ולכא"י יש מקום לפרש עפ"י התרוה"ד סי' ק"נ שכתב דלשון הרמב"ם משמע דלא אסרו בשבוע שחל בו אלא בחמין ולא בצונן אף דשאר אבל אסור גם בצונן. וכ"כ שם שראה בימי חורפו רוחצים בנהרות ולא מיחו בידם. ומ"מ כתב שם שהמחמיר תבא עליו ברכה וכן פסק הרמ"א לחומ"ד רא. ובמה שדייק מהרמב"ם כן מבואר בשו"ת מהר"י ברונא סי' י"ב בשם הרמב"ם ורמב"ן וכתב הטעם דבזה"ז כולם הוי כמו איסטניס דמותר בצונן כל גופו. וכיון דחזינן שהקילו בצונן בשבוע שחל בו י"ל דכמ"כ יש להקל בט' באב שחל בשבת לענין צונן.

ובעיקר הדיוק מהמ"ב נראה פשוט די"ל דנקט דבר שכיח להושיט אצבעו בחמין וה"ה כל גופו בצונן אלא דבלא"ה אין מנהגנו לרחוץ כל הגוף כמ"ש במ"ב ש"כ סק"כ"א וסק"כ"ד וע"ש לענין טבילת קרי. (אכן באג"מ אר"ח ח"ד ע"ה א' כתב דכל האיסור ליכנס לנהר וכדומה אבל להתקלח מותר והביא ראייה מסי' שכ"ו סעיף ד').

ויש להביא ראייה לזה מהמ"ב תקמ"ח סקט"ז במה דאיתא שם בשו"ע שהקובר מתו ברגל אסור בדברים שבצינעא, וכתב שם במ"ב וז"ל היינו רחיצה בחמין ותשמיש ות"ת נוהג בכל זה אבילות ואסור וכו' עכ"ל. ולדברי הר"ר שריה שמדייק מהמ"ב לענין ט' באב שאסר רחיצת חמין משמע דכל גופו בצונן מותר א"כ ה"ה נימא כן גם במ"ב הנ"ל בדיני אבילות ברגל. ושם לא שייך כל הביאור שכתב הר"ר שריה, דהלא באבל ברגל אין שום הו"א לאסור אותו בצונן פניו ידיו ורגליו דלא דמי לט"ב, ולא שייך למימר דכיון שהתירו בצונן פניו ידיו ורגליו ממילא התירו בצונן גם כל גופו, וע"כ כל גופו בצונן אסור ואין לדייק כלל מהמ"ב דנקט דבר שכיח להושיט אצבעו בחמין וה"ה כל גופו בצונן. (ומה שכתב שם בשעה"צ סק"י שהוא מהמג"א, באמת במג"א לא כתב איסור רחיצה אלא איסור ת"ת, וכוונת השעה"צ להביא מהמג"א דאסר ת"ת כיון שבהמשך דבריו הביא המ"ב מהשע"ת בשם ח"צ להתיר ת"ת).

(ועוד ראייה נגד הדיוק הוא משו"ת מהרש"ל סי' כ"ז שכתב דשבת חזון אסור ברחיצת חמין אפילו פניו ידיו ורגליו, ובודאי לפי שיטתו ה"ה כל גופו אסור בצונן אלא שלא הזכיר דין זה. ובעיקר דין המהרש"ל הלא בט"ז ומ"ב משמע דמותר שכתבו דט"ב שחל בשבת אסור בפניו ידיו ורגליו בחמין ומשמע דשבת חזון אין בו איסור זה ואולי טעמם דכמו דמותר ערב שבת חזון משום כבוד שבת כ"ש שמותר ביום השבת עצמו).

ובעיקר דברי המ"ב לאסור בשבת זו בחמין, ע' שש"כ פמ"ב סקפ"ח לענין שבת חזון בעלמא, דלא מצינו לאסור דברים שבצינעא רק בט"ב שחל בשבת אבל בשבת שבשאר תשעת הימים מותרים דברים שבצינעא, ולפ"ז מותר לרחוץ בשבת פניו ידיו ורגליו בחמין אף דאסור בתשעת הימים.

ודיוקו מדברי הט"ז ובמ"ב משמע דרק בט"ב שחל בשבת אסור בפניו ידיו ורגליו בחמין. ובאמת בשו"ת מהרש"ל סי' כ"ז פשיטא ליה דכל שבת חזון אסור. ואולי טעם המ"ב דכמו שהתיר בשם החי"א בערב שבת חזון משום כבוד שבת כ"ש שמותר ביום השבת עצמו, ונמצא שהוא כמו היתר בשר משום כבוד שבת. (ואף כי בערב שבת התיר המ"ב רק אם דרכו בכך מ"מ בשבת עצמו חמור טפי). ואף דאין חיוב רחיצה בחמין בשבת אלא בערב שבת, הלא גם בבשר כתב במ"ב דאין חיוב ומ"מ מותר כי אם מונע הוי כאבילות.

וכל הנ"ל בשבת עצמו.

ולענין סוף שבת אחר שקיעה, ע' בעמק ברכה, תשעה באב סי' א', הביא מהרמ"א בסי' תקנ"ב י' דט"ב שחל במוצאי שבת צריך להפסיק סעודתו בשבת מבעוד יום, ומ"מ כתב הרמ"א בסי' תקנ"ג ב' בשם הגה"מ (ומובא גם בב"י סוס"י תקנ"ב בשם הגה"מ והוא בסוף הל' תעניות בהגה"מ מנהגי תשעה באב, ובטור החדש ציינו להגה"מ אות ל' ולא מצאתי שם) דאין חולץ נעליו רק אחר ברכו ולא מבעוד יום. וביאר דחילוק הרמ"א הוא דאע"ג דפסקינן דמפסיק סעודתו מבעוד יום היינו רק לענין תענית לא חיישינן למקצת היום אבל לדין אבל אין לנהוג כן אפילו במקצת היום.

ובאמת העמק ברכה לא ביאר אלא דין תענית ודין אבילות אבל לא ביאר דט"ב יש בו עוד איסור של ענוי כמו יו"כ ואסור גם להושיט אצבעו לצונן כמבואר בפסחים. ואם נימא טעם האיסור משום ענוי כמו יו"כ כמ"ש הגר"ז והרמב"ם (כמו שכתבנו לעיל בדין איסור רחיצה בתשעה באב)

בכייה של ממש

הגאון הרב אלימלך רעזניק שליט"א

תענית כט'. ויבכו העם בלילה ההוא... אותו לילה ליל תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חינוך ואני קובע לכם בכייה של דורות. ענין הבכייה שנקבע לדורות אינו רק בגדר עונש של מידה כנגד מידה, אלא יש כאן דבר יותר עמוק. שמעתי בשם רש"י הירש שיש בכייה של צער ויש בכייה של שמחה. ובכייה של צער יש בזה שתי אופנים, יש אשר בוכה כדי להיפרד ולסלק ממנו דבר הכואב ומצער לו, ויש אשר בוכה כי חסר לו וכואב לו מאד על חסרונו ובוכה עד ששייג מה שצריך לו. ובנ"י במדבר בכו באופן הראשון, שנדמה להם שכניסתם לא"י רע ומר להם וימאסו בארץ חמדה ולכן הקב"ה קבע להן בכייה לדורות, היינו שאינם זר כים לגאולה ובנין הבית עד שמרגישים עד כמה רע ומר להם בלי המקדש ויבכו לדורות על מה שחסר להם. ובכך נהפך הבכייה של חינוך לבכייה של ממש. ואין זה סתם עונש של בכייה אלא שהאופן לזכות לזה הוא אך ורק על ידי בכייה. וכמו שכתוב בירמיה לא' בבכי יבאו ובתחנונים אובלים.

בילקוט שמעוני (ירמיה ואיכה) "כיוון שחרבה ירושלים ובית המקדש ויצאו ישראל בקולרין היו מבקשים לבכות ולא הניחום השונאים אלא היו רודפים ומכין אותם... אמרו ישראל לירמיה נעשה תנאי בינינו...הוא בוכים ביום ואנו בוכים בלילה" ולכ' מה הביאור בזה שלא נתנו להם השונאים לבכות ובאמת מבואר במדרש תהלים קלז' שלא נתנו לישראל להתפלל " אמרו אלוקיהם של אלו רחמן הוא וכיוון שמסבירין לו פנים חוזר ומרחם עליהם לפיכך היו דוחקים אותם בעל כרחם " וזה מובן שגם הגויים מכי רים בכח התפילה שלנו, אבל מה אכפת להם שאנו בוכים ועוד מה בכלל העניין לעשות משמרות של בכייה לחלק ביניהם זמני יום ולילה לבכות. אלא כנ"ל דיש חיוב של בכייה להרגיש ולהראות שחסר לנו והוא תנאי לחזרת השכינה והמקדש, והבכייה עצמה גורם ומביא הגאולה. ולכן לא הניחום השונאים, וכן התנו ביניהם שיהא בכייה תמיד.

והשל"ה במסכת תענית כותב דבר נורא "בונה ירושלים כי האבילות מזכך וסותר את החורבן וזה הסותר הוא על מנת לבנות... על כן אין לה תאבל בשבת כי בנין בית המקדש אינו דוחה שבת " הרי שע"י הבכייה ודמעות הוא בעצם בונה הבית המקדש ממש ולכן אינו נוהג בשבת [ולפי זה אפילו למי שהבכייה תענוג ועונג לו ע' רמ"א ס' רפ"ח ס"ב, אפילו הכי דדאין מתאבלים על המקדש בשבת] ובכך החיים בסדר אמירת תיקון

לכא' ה"ה לכל הענוים כמו ביו"כ וכן הבאנו לעיל מהח"ס ואמאי הותרו נעילת הסנדל בשבת. (ויש לדחות כיון דבט' באב הוי גם מעשה אבילות לכן אסור בשבת אע"ג דמצינו דין זה גם משום ענוי כמו יו"כ). אך נראה דפשיטא ליה להעמק ברכה דהא דאמרו בפסחים דט"ב אסור גם להושיט אצבעו הוא ג"כ מדין אבילות כמ"ש הריטב"א ולולי דין אבילות לא היה איסור בצונן כלל, ומדין אבילות אסור בצונן בין כל גופו ובין להושיט אצבעו. וע' בזה לקמן דמבואר כן בדעתו.

והנה בעמק ברכה שם נקט דאפילו נתיר דברים שבצינעא בשבת, ונתיר כל רחיצה, מ"מ אחר שקיעה שאני. וכתב שם בעמק ברכה דהא דאמרו בתענית י"ג דט"ב אסור ברחיצה כמו אבל ואיסורו אפילו בצונן, היינו מדין אבילות אבל חוץ מזה איכא איסור רחיצה משום תענית אלא דאין איסור זה אלא בחמין. וכתב שם דבט"ב שחל בשבת היה נראה דלענין רחיצה מבעוד יום כיון דרחיצת ט"ב יש בו איסור משום תענית וגם משום אבל א"כ מבעוד יום אחר שקיעה בשבת יהא אסור מדין תענית ולא משום אבל, וא"כ יהא אסור בחמין ולא בצונן.

חצות כתב "ותרבה בבכיה כפי כוחך" ונראה דאין זה רק להראות הצער אלא מגוף סדר אמירת התיקון שטעון בכייה.

[ומבואר במדרשים שישבו ובכו על נהרות בבל, ויתכן לתת טעם שבכו דווקא על יד המים, דענין של בכייה שייך למים התחתונים כדאיתא בחז"ל כשהבדיל הקב"ה מים עליונים ותחתונים בבריאת העולם, מים התחתון נים בכו שאף אנו רוצים להיות מן העליונים (ולכן נתן להם הקב"ה מצות ניסוך המים ומלח על הקרבנות שבא מן המים. ושמעתי שלכן שמחים בשמחת בית השואבה כי אז שמחים גם כל המים שבעולם) וראיתי שזה ענין הגלים שבים שעולים כלפי מעלה – דעדיין עומדים בבכייתם ורצונם להיות למעלה. וכשהלכו לגלות ישבו ובכו ביחד אם המים על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו.]

ובמדרש איכה "אמר הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של תפלות סופכם להיות בוכים בכייה של ממש, והיכן בכיה של תפלות... ויתנו את קולם והיכן בכיה של ממש אחד ברמה ואחד בבבל ברמה קול ברמה נשמע בבבל דכתיב על נהרות בבל אמר הקב"ה בשכר אותו בכייה אני מכניס גלותיכם." ובירמיה פ"ח מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה ויש בזה חידוש שאפילו שאין עוד כח לבכות ולא נשאר שום דמעות עדיין מבקש שיהא יכול לבכות יותר כי זה בכי של ממש בכיה של בנין.

בדרשות חתם סופר (מילי דהספידא פ' בהעלותך) מסביר הגמרא בשבת קה': כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גזיו שנאמר נודי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך, כי ענין ספירת דמעות לשער עד כמה נוגע אל ליבו מיתת ת"ח, וכנגד זה כמה דמעות האדם מוריד באיבוד חפץ מחפציו בעולם הזה. והקב"ה ושוקל ומשער זה כנגד זה. וע"י הדמעות אפשר לשקול בדקדוק כמה מצטער על סילוק השכינה. ובמנהגי חתם סופר בשם רבי יוסף חיים זאנענפלד ששמע מן ביתו של הח"ס כי בערב תשעה באב הח"ס היה מתבודד בחדר מיוחד וישב ומקונן ובידו כוס ועיניו היו זולגות דמעות והושיט את הכוס בכל פעם לקבלם עד שנתמלא על גדותיו וכאשר אכל את הסעודה המפסקת נטל את הכוס הלזה לקיים מה שנאמר האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש. (תהילים פ')

יש משל למלך שהיה לו בן יחיד ורצה לגדלו ולחנכו בנימוסי המלוכות כדי שהבן ימשיך המלוכה אחרי מיתת המלך. והבן לא שמע בקול אביו המלך ובמשך הזמן מידותיו היו רעים והתחבר לאנשי בליעל. והחליט המלך על פי יועצו שצריכים מהר לתקן הדבר, שאם לא אי אפשר בשום

אופן שהבן יהא ראוי למלוך. והמלך זרק הבן מבית המלוכות לאחד הבתים בעיר עד שיעשה תשובה וישתפר מעשיו ויבקש מהמלך להחזירו. אבל הבן התרגל למקום החדש והמשיך בדרכו הרעה. והחליט המלך לשלחו מחוץ לעיר המלוכה למקום רחוק וסידר לבנו פרנסה מבלי שידע וישב המלך ומחכה לשמוע מבנו. הזמן ממשיך ושוב שמע המלך שהבן התרגל למצבו וממשיך בדרכו הרעה. אז המלך ברוב רצונו להציל את בנו שלח אותו למקום רחוק מאד בלי שום פרנסה ואוכל וצווה לאנשי המקום שלא יעזרו לבנו, וישב המלך ומצפה לשמוע מבנו החביב שרוצה לחזור לביתו של אביו. והנה יום אחד מגיע מכתב לבית המלך מהבן, והמלך פתח המר כתב בשמחה גדולה וקורא, אבא יקר המצב שלי דחוק מאד אין לי אוכל אין לי בגדים אין לי חברים ועוזרים. הנני יושב על הרחוב לאסוף כסף ולא נותנים לי. אבא אתה המלך בבקשה ממך תן פקודה לבני העיר שלי כשעוברים לידי ברחוב שיתנו כמה פרוטות בקופה שלי! ואז המלך פרץ בבכי! הרי במקום לבקש לחזור לבית המלוכה ולקבל כל טוב בעולם הוא מבקש לשבת בגלות ברחוב ומסתפק בכמה פרוטות!

וידוע דברי רבי יעקב עמדין בסידורו ה' תשעה באב "אלמלא לא היה אלא עוון זה בדינו שאין מתאבלין על ירושלים כראוי די בזה להאריך גלר תינו, והיא בעיני סיבה קרובה היותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמדות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאנו בגלות. בכל מקומות פזורינו על צווארינו נרדפנו לא הונח לנו להרגיע בגויים.. לפי שיצא האבל הלז מלבנו בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבבינו על כן כמת נשכחנו מדור לדור נוסף יגון על יגוננו ומכאובינו.. " והנמשל אנחנו שולחנו מבית אבינו כדאיתא בברכות ג'. אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. אנו מתפללים ומבקשים מהקב"ה הרבה דברים פרנסה, בריאות, שידוכים שהכל יסתדר לנו בתוך הגלות אבל עיקר הבקשה צריך להיות לצאת מהגלות ושהקב"ה יחזיר הבנים לשלחן אביהם.

העולם מספר על חתן ת"ח שקיבל מחמיו סכום כסף גדול. והיות שלא היה מבין בעסקים ביקש מחמיו להשקיע כספו אצל גביר של העיר והחתן יקבל הרווחה מדי חודש. והנה לאחר כמה שנים פנה החתן לחמיו להוציא הכסף מיד מהגביר. מתחילה חמיו לא רצה אבל החתן התעקש וקיבל כספו בחזרה. ולמחר שמעו כולם שאותו הגביר פשט הרגל והפסיד הכל. וכל העיר תמהו על החתן הזה, ידעו שהוא ת"ח אבל רוח הקדש גם יש לו! וכי איך ידע להוציא כספו. והחתן הסביר שלפני כמה ימים פגש את הגביר בבית המרחץ וכשהתחיל להתלבש יצא מפיו אנחה כבדה אוי משיח צריך כבר לבוא ואמר החתן אם הגביר צריך משיח סימן שמצבו

בענין תלמוד תורה בתשעה באב ובאבל

הגאון הרב שמואל וולמן שליט"א

בגמ' דתענית דף ל' ע"א איתא דבתשעה באב אסור לקרות בתורה בני ביאים וכתובים וכו' אבל מותר לקרות במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה וכו' משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ובפשוטו מבואר דיסוד האיסור ללמוד תורה בת"ב הוא משום דפקודי ה' ישרים משמחי לב ות"ת מביא לידי שמחה ולכן חז"ל אסרו להתעסק בפעולה המשמחת (וכן מפר רש ברש"י שם ע"ש ודוק אך ע' במהרש"א וע' להלן), ולפ"ז היה נראה שזהו גם שורש ההיתר ללמוד דברים רעים כי הם לא מביאים לידי שמחה כי תוכן עניינם הם מילי דצער.

והנה לענין אבל דעלמא נמי אמרי' בגמ' דמו"ק דף ט"ו דאסור בדברי תורה מדקאמר רחמנא ליחזקאל דום, ובפשוטו האיסור גבי אבל וט' באב דין אחד הוא שבשניהם אסרו חז"ל פועלה המשמחת של עסק בדברי תורה. אלא דשוב צ"ב דמאי האי דגבי אבל ילפי' זאת מקרא דדום ולא מקרא דמשמחי לב ואילו בט' באב ילפי' זאת מקרא דמשמחי לב ולא מקרא דדום. ואלא מאי דצ"ל דקרא דדום לא כתיב אלא באבילות דיחיד דומיא דיחזקאל ולא ילפי' מינה לדיני תשעה באב ולכן גבי ת"ב בעי' לעוד קרא דמשמחי לב, ונמצא דהאיסור ת"ת גבי ט' באב והאיסור ת"ת דגבי אבל נלמדים מב' מקורות שונות. ולפ"ז י"ל שגם חלוקים בעיקר יסוד דינם, דלענין ת"ב דיסוד האיסור הוא משום משמחי לב לכן חז"ל התירו לימוד בדברים הרעים שאינם מביאים לידי שמחה, משא"כ גבי ט' באב דיסוד האיסור הוא מקרא דדום י"ל דהוי דין שתיקה ואיסור מוחלט שלא להתעסק בשום ד"ת ואפי' דברים הרעים בכלל. ואכן הברייתא במו"ק דף כ"א. מביא האיסור על האבל להתעסק בד"ת ולא הזכיר כלל ההיתר של דברים רעים, ולפמ"ש ניחא דאכן יסוד האיסור של ת"ת באבל הוא דין שתיקה ואיסור מוחלט של עסק בד"ת ואינו תלוי דווקא בשמחה וכנ"ל. ועד"ז נראה בשיטת הר"מ (בפ"ה מהל' אבל הט"ו) שלא הביא כלל ההיתר של דברים רעים גבי אבל דעלמא ע"ש, וע"כ כנ"ל דס"ל להר"מ דהויין ב' דינים שונים דבט' באב האיסור הוא רק מצד שמחת הלב ולכן ל"ש גבי דברים רעים ואילו גבי אבל האיסור הוא איסור מוחלט שישתוק לגמרי מד"ת ואפי' מדברים רעים וכנ"ל. ושוב מצאתי עיקר היסוד בדברי

הכלכלי גרוע מאד.

פעם זכה מישהו להכנס למלך ולבקש מה שצריך. נכנס וביקש ג' דברים א. הבן שלי חולה מאד אולי המלך יכול לשלוח לו רופא ב. אני צריך עבודה כדי לפרנס עצמי ג. הבית שלי ישן ורעוע אולי המלך יעזור לתקנו. וכשפר נה לצאת מחדר המלך פונה אל המלך ואומר "שהמלך יזכור הרופא" והיינו ברגע של הסוף חוזר על העיקר והכי חשוב, וכן אצלנו אחרי כל הבקשה של שמונה עשרה רפאינו בך עלינו וכו' וכן מבקשים על ירושלים וחזרת השכינה לציון ובסוף בסוף כשפוסע ג' פסיעות לסיים התפילה מסיים עם העיקר יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו.

תענית ל': כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה ויש מפרשים שאין זה בגדר שכר ועונש, אלא מי שמתאבל סימן שחסר לו וצריך נחמה ולכן זוכה לראות בשמחתה, ומי שאינו מתאבל ומצטער הרי לא חסר לו כלום ואינו צריך לשום נחמה.

שנזכה כולנו להתאבל על ירושלים, ושומע קול בכיות תשים דמעותינו בנאדך להיות כי לך לבד עינינו תלויות ונזכה למשיח צדקנו ובנין בית המקדש בהמרה בימינו אמן!

ההגהות הרמ"ך ריש פ"ה דאבל שם, וע"ע בהמאירי בתענית שם שביאר
דהסברא לחלק בין אבל וט' באב הוא משום דמקרא דדום ילפי' דין שתי
קה מוחלטת וא"כ כל ד"ת הוי בכלל וכנ"ל.

אמנם ע' בהתוס' במו"ק (דף כ"א. ד"ה ואסור) שהביאו בשם ר"י דגם
באבל דעלמא איתא להיתר של דברים רעים, וע"כ דס"ל להתוס' דילפר
תא דהאנק דום וקרא דמשמחי לב כולה חדא דינא ובא זה וגילה על זה,
דמקרא דמשמחי לב ילפי' שיש שמחה בלימוד ד"ת אך בעי' קרא דהאנק
דום למילף שבאבילות יש איסור להתעסק בפעולה המשמחת, אך סו"ס
כולה חדא דינא דאסור בת"ת משום שמחה ולכן בתרווייהו יש היתר של
דברים רעים וכנ"ל. עכ"פ נמצא לפ"ז דיש כאן ב' דיעות שונות האם אבל
מותר בדברים רעים או דאסור בכל ד"ת, ושורש המח' הוא אם האיסור
ת"ת דאבל הוא עוד דין שתיקה דילפי' מקרא דהאנק דום ואינו תלוי כלל
בדין שמחה או דגם קרא דהאנק דום הוי משום שמחה וכנ"ל (וכן נראה
מוכח מלשון הש"ך סי' שפ"ד דנקט לענין אבל דשורש האיסור בת"ת הוא
משום משמחי לב וע"כ דאע"ג דילפי' האיסור מקרא דהאנק דום מ"מ גדר
הדין הוא משום שמחה וכנ"ל וזהו ההיתר של דברים רעים ע"ש).

ואם כנים אנו בדברינו היה נראה לחדש עוד נ"מ בזה לענין אם האיסור
ת"ת הוא דווקא בדיבור או אפי' בהרהור, דאם יסוד האיסור הוא מקרא
דהאנק דום דבעי' שתיקה מוחלטת א"כ מסתברא דהאיסור לא נאמר
אלא בת"ת ע"י דיבור דווקא, משא"כ אם יסוד האיסור הוא משום מש-
מחי לב מסתברא דה"ה דאסור בהרהור דסו"ס גם הרהור בד"ת מביא
לידי שמחה. והנה ע' בשו"ע או"ח סי' תקנ"ד שהביא המחבר די"א דבט'
באב אסור גם בהרהור בד"ת וע"ש במג"א והגר"א שביארו משום דגם
בהרהור איכא שמחה, ואילו גבי אבל דעלמא יש לדקדק מלשון הר"מ שלא
הביא אלא איסור קריאה ומשמע דבהרהור מותר וכן מצינו בלקט יושר
שהביא דאבל מותר בהרהור של ד"ת. ולפמ"ש נראה דא"ש טובא, דמאחר
והאיסור ת"ת גבי ט' באב הוא משום משמחי לב א"כ שייך גם בהרהור
וכסברת המג"א והגר"א, ואילו גבי אבל דיסוד האיסור הוא משום האנק
דום י"ל כנ"ל דשורש האיסור הוא דין שתיקה ולכן אינו אסור אלא בדי-
בור.

אמנם נראה להעיר ע"ז בתרתי, א' כבר הבאנו מדברי הש"ך שביאר
בדעת המחבר דגם גבי אבל דעלמא שורש האיסור הוא משום שמחה וא"כ
לפמ"ש שוב צ"ב משמעות המחבר שאינו אסור אלא בדיבור, ב' יש להעיר
לאידך גיסא דגם לגבי ת"ב הרי לשון הר"מ משמע שהאיסור הוא דווקא
ע"י קריאה בדיבור (וכלשון הברייתא בתענית הנ"ל), וע"כ משמע דדעת

הר"מ היא דלא כהי"א הנ"ל אלא ס"ל דגם בת"ב אין לאסור אלא בדיבור
וצ"ב הסברא בזה דהא לענין שמחה לכאו' אין שום סברא לחלק בין דיבור
להרהור וכסברת המג"א הנ"ל.

ולכן עלה בדעתי לבאר באופ"א לגמרי עיקר שיטת הר"מ (לאסור האבל
גם בדברים הרעים), והוא בהקדם ביאור הגדר של פקודי ה' ישרים מש-
מחי לב וכן יסוד ההיתר של דברים הרעים וכדית'. דהנה לפום ריהטא
מפרשי' דעצם העסק בד"ת המשמחים מביא לידי שמחה מפאת תוכן
הד"ת ולכן בדברים רעים שתוכן עניינם הם מילי דצער אינם מביאים את
האדם לידי שמחה אלא לידי צער (וכן נראה קצת מלשון הראב"ה באות
תתמ"א ע"ש). אמנם נראה דיש לחדש באופ"א, והוא שעיקר השמחה
היא מסגולת התורה דעצם התורה והעסק בה משמח את הלב, וא"כ לפ"ז
יש לחדש דבעצם גם העסק בדברים רעים משמח את הלב דאטו דברים
הרעים אינם חלק בתורת ה' ואינם פקודי ה' ישרים, וע"כ דגם בדברים
הרעים שבתורה יש סגולה של משמחים את הלב אלא דבכל זאת התירו
ללמוד בהם וכדית'.

ובביאור ההיתר של דברים הרעים (אע"ג דבעצם משמחים את הלב
כנ"ל) נראה לבאר בב' אופנים. א' י"ל כדברי הערוך השולחן (יו"ד סי'
שפ"ד סעי' ב') וז"ל ואע"ג דודאי מתיקות התורה יש גם בדברים הרעים
שבתורה מ"מ הצער מהדברים הרעים מפגי שמחת התורה ולכן מותר
ללמדם עכ"ל, הרי דנקט כדבר פשוט דהענין של משמחים את הלב שייך
גם בדברים רעים וכנ"ל, אלא דהיות ותוכן עניינם מצערים לכן הצער
הנובע ממנו מפגי את שמחת הלב שיש בדרך סגולה מעצם העסק בד"ת
ע"ש. ב' י"ל באופ"א דאכן בדברים הרעים יש אותו שמחה שיש בשאר
חלקי התורה אלא דיש היתר מיוחד להתעסק בדברים הרעים כי יש בזה
משום עבודת היום להזכיר ענייניו של החורבן ולכן התירו חז"ל להתעסק
בהם. ונראה להביא כמקור לזה ממה שהביא הב"י בשם הכל בו (בסי'
ס"ב) וז"ל קורא הוא בקינות ובאיכה ובדברים הרעים שבירמיה ובמדרש
איכה רבתי כדי להזכיר חורבן בית המקדש עכ"ל, ומשמע כנ"ל דיש ענין
מיוחד בלימוד דברים הרעים משום ענין חיובי בכדי שיזכיר חורבן ולכן
התירו לקרות בדברים אלו ולפ"ז א"ש הא דהתירו במיוחד לעסוק בדברים
הרעים גם שיש בזה שמחת הלב וכנ"ל.

ולפ"ז שבארנו דבעצם גם בדברים הרעים משמחים את הלב, שוב י"ל
דהא דס"ל להר"מ לאסור אבל דעלמא גם בדברים הרעים אי"ז כדברי
המאירי דיסוד האיסור הוא דין שתיקה בעלמא ואינו קשור כלל לשמחה,
אלא אדרבה גם הר"מ מודה דיסוד הדין דהאנק דום אינו גזה"כ בעלמא

אלא משום שמחה (וכדמוכח מדברי הש"ך הנ"ל) אלא דס"ל דגם בדברי הרעים יש שמחה וכנ"ל ולכן יש איסור גם בזה. אלא דלפ"ז שוב צ"ב דמ"ש דגבי ת"ב מודה הר"מ דיש היתר בדברים הרעים (וכדמוכח בברייתא דתענית) ואילו באבל דעלמא לא נאמר ההיתר של דברים הרעים, ונראה דיש לבאר זאת ע"פ ב' אופנים הנ"ל וכדית'. דהנה אי נימא ע"ד מש"כ לדעת הכל בו שהוא היתר מיוחד כדי להזכיר עניינו של חורבן א"כ נראה בפשיטות דכ"ז שייך דווקא לענין ט' באב ולא באבל דעלמא ולכן שפיר כתב הר"מ דלגבי אבל דעלמא אין שום היתר של דברים הרעים. ואילו לפי הערוה"ש שיסוד ההיתר הוא דהצער מפיג השמחה נראה די"ל דאין הכוונה בדברים הרעים אינו מרגיש שום שמחה אלא אדרבה כלשון הערוה"ש דעכ"פ מפיג קצת השמחה, וא"כ י"ל דלענין אבל דעלמא דכתיב האנק דום משמע שגדר האיסור שלא להתעסק בשום ד"ת וע"כ שהתורה הקפידה גם על השמחה מועטת של דברים הרעים, ואילו גבי ט' באב שלא מצינו הדין דהאנק דום (וכמ"ש בדעת הר"מ) א"כ מסברא אין לאסור אלא שמחה מליאה בלי הפגת צער וכסברת הערוה"ש הנ"ל.

עכ"פ לפ"ז מבואר דגם להר"מ יסוד האיסור ת"ת בת"ב הוא משום שמחה ושוב צ"ב מאי דמשמע מלשון הר"מ דאין האיסור אלא בקריאה והא שפיר קאמר המג"א דגם בהרהור יש שמחה וכנ"ל. וע"כ נראה דהר"מ חולק על כל עיקר סברת הי"א הנ"ל וס"ל דעיקר השמחה שבתורה היא דווקא בלימוד התורה כצורתה וכדמוכח בכ"ד דעיקר הדרך של קיום מצות ת"ת הוא דווקא בדרך של דיבור ולמוציאהם בפה וכ"כ התוס' הרא"ש בברכות דף כ': ע"ש ודוק. ויתכן דעיקר סברת הר"מ היא ע"ד הנ"ל דיסוד הענין של משמחי הלב אינו תלוי בתוכן הד"ת אלא כך היא סגולת לימוד התורה וא"כ יתכן דלכך שייך טפי בעיקר צורת לימוד התורה וכנ"ל ולטעמיה אזיל. עכ"פ לפ"ז מבואר דסברת הר"מ להתיר הרהור אינו מצד לישנא דקרא דהאנק דום אלא דמסברא דנפשיה ס"ל דעיקר השמחה היא דווקא בדרך של קריאה וכנ"ל, ושוב א"ש הא דמשמע דס"ל להר"מ להתיר הרהור גם בט' באב דלענין זה אין לחלק ביניהם וכנ"ל.

זכינו לדין דפליגי קמאי האם גם באבל יש היתר של דברים רעים, ולהראשונים המתירים נראה ברור דגם באבל יסוד האיסור של ת"ת הוא משום שמחה, ואילו בדעת הר"מ דס"ל דאין להתיר דברים רעים גבי אבל בארנו בב' אופנים - א' דאיסור דהאנק דום גבי אבל אינו משום שמחה כלל אלא דין שתיקה בעלמא וכמ"ש המאירי, ב' דגם להר"מ הוא משום שמחה אלא דגם בדברים רעים יש איזה שמחה וכנ"ל. אלא דשוב עלינו לברר עיקר גדר הדין ת"ת בתשעה באב (וכן באבב), האם זה רק איסור

בעלמא ואילו עצם המצוה של ת"ת במקומה עומדת וכלשון הגמ' דאסור לקרות וכו' אך עדיין חייב במצות ת"ת, או דלמא דאי"ז איסור בלחוד אלא גם פטור גמור מעיקר מצות ת"ת. ונראה דמצינו בזה מח' גדולה בין האחרו' וכדית'.

דהנה ע' בגמ' דמו"ק דף ט"ו. דאמרי' התם דאבל חייב בכל מצוות האמורות בתורה חוץ מן תפילין וע"ש בהריטב"א שהק' דהול"ל נמי חוץ ממצות ת"ת, ולכאו' יש לתמוה שהרי אין האבל פטור ממצות ת"ת אלא שיש איסור ללמוד תורה וא"כ אינו דומה כלל לתפילין שהוא פטור ממנה לגמרי ומאי קא קשיא ליה להריטב"א. ואלא מאי דמשמע דס"ל להריטב"א דאכן אי"ז איסור בלחוד אלא דהאבל פטור לגמרי ממצות ת"ת. וע"ש בהריטב"א בת' הראשון שכתב דאכן הוא פטור לגמרי ממצות ת"ת והוה לן למימר גם חוץ ממצות ת"ת אלא דאין למידין מן הכללות והיינו דלאו דווקא נקט תפילין אלא ה"ה נמי ת"ת, ולפ"ז מבואר בהריטב"א דגם לקושטא דמילתא נקט דהוי פטור גמור ממצות ת"ת דרמיא דתפילין וצ"ב כנ"ל. ויש להדגיש עוד דמתוך לשון הריטב"א במו"ק דף כ"א: נראה דמסיק כשיטת הר"י להתיר בדברים הרעים גבי אבל ע"ש, וא"כ בודאי יש לתמוה כנ"ל דהא קמן דעדיין ניתן ללמוד בדברים המותרים וא"כ מהיכ"ת כלל לומר דפטור לגמרי ממצות ת"ת ללמוד ד"ת אלו ושוב מצאתי בהערוך לנר בסוכה דף כ"ה: שכבר העיר בכל זה ע"ש.

וע"כ דמוכח בהריטב"א דס"ל דאע"ג דיש איזה היתר ללמוד בדברים הרעים מ"מ הוא נפטר לגמרי ממצות ת"ת ואין שום מצות ת"ת כלל ללמוד בדברים הרעים, ואכן נראה להוכיח עד"ז מעוד מקורות בהרא"ש שונים וכדית'. דהנה ע' בשבלי הלקט (סדר תענית אות רס"ט) וז"ל ויש גאונים ז"ל שאומרים שאין מברכין ברכת התורה הרי אסורין בדברי תורה והמדרשות בטילין ולי נראה שצ"ע שהרי הוא רשאי לקרות בתורה ובאיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה הלכך מברך ברכת התורה וכו' ע"ש. הרי שהביא שיטת הגאונים דאין לברך ברכת התורה בט' באב ולכאו' תמוה דמה לי שאסור ללמוד רוב חלקי התורה והא לכאו' מצות ת"ת כדקיימא קיימא לענין ללמוד בדברים המותרים ואמאי אין לברך בברכת התורה וכקושיית השבלי לקט. וע"כ נראה מוכח בדעת הגאונים ע"ד הריטב"א דאי"ז איסור בלחוד אלא פטור גמור בעיקר מצות ת"ת וא"כ א"ש דגם לא שייך ברכה"ת. ועוד יש לציין לדברי הטור או"ח סי' תקנ"ט שכתב דבט' באב לא יאמר ואני זאת בריתי דל"ש למימר ואני זאת בריתי שהכל בטילים בו עכ"ל, והנה אי נימא דמצות ת"ת כדקיימא לענין דברים המותרים א"כ מהו סברת הטור דל"ש למימר ואני זאת בריתי

ואמאי כולם בטיילים, וע"כ דגם מהטור נראה דלא הוי איסור בלחוד אלא שלא נאמרה מצות ת"ת כלל בט' באב ולכך כולם בטיילים בו.

וכן מצינו בכמה אחרו' שכתבו לדינא דבאבל וט' באב אין שום חיוב להתעסק בת"ת וכ"כ בערך השולחן (ריש סי' תקנ"ד) ע"ש, וע"ע בספר מטה יהודה (סי' תקנ"ד) דנקט ג"כ לדינא דאבל פטור לגמרי ממצות ת"ת וע"ש שדקדק כן מלשון הגמ' דאבל פטור מת"ת. אמנם לא מצינו כהך ל"י שנה בגמ' ואדרבה בהגמ' במו"ק הנ"ל איתא לשון שאבל אסור בת"ת, אך לפי הריטב"א שהק' דהו"ל למיתני ת"ת כאחד מן המצוות שהאבל פטור ממנה הרי מוכח דשייך ביה לשון פטור וכנ"ל. וכן מבואר בדברי הערוך השולחן ריש סי' תקנ"ד (וכן ביו"ד סי' ת' אות ו' ע"ש) דאין שום חיוב ת"ת בט' באב כלל ומותר להתבטל לגמרי מת"ת וכנ"ל ועד"ז נראה מהקף החיים בסי' תקנ"ד (סק"י) ע"ש. ולפ"ז נמצא דכל מה דמבואר דאפשר ללמוד בדברים רעים אי"ז מצד החיוב דת"ת אלא היתר ורשות קאמר וע' בשבט היהודה (סי' שפ"ד) הנ"ל שדקדק דכן משמע מלשון המחבר דנקט בלשון היתר ולא בלשון חיוב ע"ש. עכ"פ מבואר מכל הני דאי"ז איסור בלחוד אלא פטור גמור מעיקר מצות ת"ת, אך שוב צ"ב עיקר גדר הדבר דמאחר ועדיין יש חלקים של תורה שמותר ללמוד בהם א"כ מהיכ"ת שיפטר לגמרי מכל עיקר מצות ת"ת והרי מצות ת"ת להיכן אזלא.

ונראה דיש לבאר זאת בב' אופנים, די"ל דכך היה גדר תקנת חז"ל דאכן טעם הדבר הוא משום שמחה אלא דמשום כך פטרו לגמרי ממצות ת"ת, אלא שצ"ב עיקר הסברא דמהיכ"ת שיתקנו רבנן גדר הדין באופן של פטור. אמנם נראה דתלוי בהנ"ל, דאי נימא דבדברים הרעים אין שום ענין של משמחי לב א"כ נמצא דאין כאן היתר אלא אדרבה עיקר האיסור ל"ש כלל גבי דברים המותרים ושוב אין שום סברא לומר שתיקנו פטור גמור ממצות ת"ת דהא לגבי דברים המותרים אין שום חסרון ומצות ת"ת כדקיימא קיימא. אך אי נימא דבעצם סבת האיסור שייך גם בדברים המותרים ואי"ז אלא היתר בעלמא א"כ נראה דשפיר י"ל דלכך גדר הדין דרבנן הוא פטור גמור ממצות ת"ת דמאחר וכל ד"ת הם בכלל פקודי ה' ישירים משמחי לב א"כ בעצם אין שום מקום לת"ת בט' באב ומה שהתירו בדברים המותרים אי"ז אלא רשות והיתר כנ"ל. ובפרט א"ש לפמ"ש דכל ההיתר של דברים המותרים הוא בכדי לזכור החורבן דא"כ י"ל דבעצם חז"ל אסרו כל אופן של לימוד תורה ומה שהתירו דברים המותרים בכדי לזכור החורבן היינו משום דכה"ג לא חשיב כמצות ת"ת בכלל שהרי אינו לומדו מצד ת"ת אלא כעבודת היום של אבילות.

אך נראה דיש לבאר גם באופ"א, דלעולם עיקר הדין דרבנן היה בדרך

איסור בלחוד שאסרו להתעסק בד"ת המשמחים את הלב אלא דממילא נהיה מזה פטור בעיקר המצוה ת"ת מדאו' וכדית'. ובביאור הדבר נראה דאכן שורש האיסור להתעסק בת"ת הוא משום שחז"ל אסרו להתעסק בפעולה המשמחת של לימוד התורה כי היא סתירה לניהוג של אבילות, אך נראה דמה שלימוד התורה מביא לידי שמחה אי"ז תוצאה במקרה אלא אדרבה כך היא עיקר צורת מצות תלמוד תורה. וכן מבואר בדברי רבינו אברהם מן ההר הידועים (בנדרים דף מ"ח) וז"ל אבל מצות לימוד שהוא ענין ציור הלב וידיעת האמת עיקר הציוי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג ולהינות במדע למח לבבו ושכלו כדכתיב פיקודי ה' ישירים משמחי לב ומשו"ה אבל אסור לקרות בתנ"ך מפני שהם משמחים לבו על כרחו ע"ש. הרי שכתב להדיא שזהו עיקר צורת המצוה ומצות ת"ת ליהנות ניתנה, וגם מבואר בדבריו שזהו הענין של פקודי ה' ישירים משמחי לב וזהו יסוד האיסור של אבל בת"ת כי זהו עיקר צורת ותועלת מצות ת"ת להתענג ממנה ופעולה זו אסורה לאבל להתעסק בה.

עכ"פ נמצא דבאבל דעלמא ובת"ב הרי אין האבל שייך לעיקר צורת מצות ת"ת שהרי אסור הוא להתעסק בלימוד התורה בשמחה, וא"כ י"ל דשוב נהיה פטור מעיקר המצוה מדאו' שהרי הוא ל"ש לעיקר צורת המצוה כמו שהיא נתנה וא"כ מאחר שהוא מופקע מן המצוה כצורתה שוב נפטר לגמרי מן המצוה דאו'. אלא שיש להעיר ע"ז, דבשלמא מצינו בדברי ראמ"ה שזהו עיקר צורת ותועלת המצוה אך עדיין לא מצינו שענין של שמחה מעכב בקיום מצות ת"ת ואטו מי שלומד בלי שמחה אינו מקיים מצות ת"ת, וא"כ למה הוא מופקע מן המצוה והרי עדיין אפשר לקיים מצות ת"ת בדיעבד בלי שמחה (ואע"פ שאינה כעיקר צורתה כנ"ל).

וליישב זאת נראה לייסד יסוד גדול בגדרי מצוות התורה, והוא דכל המצוות נאמרו כצורתם ובשלימותם ולכן אפי' אם הצורה והשלימות אינו מעכב בקיום המצוה מ"מ כך נאמרה עיקר המצוה ולכן במקום דל"ש כל המצוה כעיקר צורתה ובשלימותה לא נאמרה המצוה כלל. וכמקור ליסוד זה נראה להביא ממאי דמצינו באבל שפטור מן התפילין דכתיב פארך חבוש אליך ובאבל דעלמא לא שייך מצות תפילין שהיא פאר וע' בפירש"י בסוכה דף כ"ה: שכתב דה"ט משום דאבל לאו פאר הוא ע"ש. ולכאו' צ"ב דמה לי דאבל אינו שייך לענין של פאר ואטו הדין פאר הוא מעכב בקיום מצות תפילין, וע"כ נראה בכוונת רש"י דאכן בודאי פאר אינו דין לעיכובא בתפילין אך סו"ס הרי זה עיקר צורת המצוה בשלימותה וא"כ מי שלא שייך לעיקר צורת המצוה הרי הוא מופקע מעיקר המצוה ולעולם לא נאמר בו המצוה ולכן באבל דל"ש בו ענין של פאר ממילא הוא פטור מן

Crying Over the Present

Harav Hagaon Yehuda Wagschal Shlit"א

Chazal tell us in Midrash Eichah that after the Churban Beis Hamikdash, Hakadosh Baruch Hu came to the site of the Beis Hamikdash with the angels and observed the terrible destruction. Yirmiyahu Hanavi was also there, and Hakadosh Baruch Hu told him, "I'm like a king who had an only son, and when he brought his beloved son to the chuppah, the son died. And you're not sad about what happened to Me? Go to the Avos – take them out of their graves and bring them here, because they're the ones who know how to cry."

What does it mean that Yirmiyahu Hanavi didn't know how to cry? Yirmiyahu Hanavi didn't stop crying for Klal Yisrael!

My rebbi, Rav Asher Arieli, gave a *mashal* to explain this Midrash.

A rich man was once offered an opportunity for a very good investment. In order to invest, he had to sell all his assets and put all his money into the opportunity. Before he gave over the money, he drew up a detailed contract, and that document represented his investment and his entire fortune.

When he returned home, he explained to his wife that this document is very important, and that their entire *parnassah* depends on it. The wife put the contract away in a safe place and warned the children not to touch it, explaining that it's a very important paper and that if something happens to it, their father would be very upset.

One day, the children wanted to play, and they took out the contract and used it as a toy. In the process, it got lost. Some time later, the father needed the contract, and when he went to look for it, he saw that it was gone. A quick investigation revealed what had happened.

Upon hearing that the document was lost, the father began to cry. When he started to cry, his wife started to cry, and when she started to cry, the children also started to cry. Everyone was crying over the same contract, but they were each crying for something different. The father was crying because he knew exactly what the document represented – all the money and property and investment that he now had no claim to. He was crying because he realized that he was financially ruined, and he knew how difficult it would be to rebuild what had been lost. His

המצוה מכל וכל (אע"ג שהוא יכול לקיים המצוה בלי השלימות של פאר ודוק). וא"כ לפ"ז יש לבאר גם לענין ת"ת דאכן בעלמא מי שלומד תורה בלי שמחה בודאי מקיים מצות ת"ת אך מ"מ מי שמופקע מעיקר צורת המצוה של ת"ת בשמחה ממילא מעיקרא לא נאמרה בו מצות ת"ת. ולפ"ז שוב י"ל דאכן מדרבנן אי"ז אלא איסור בעלמא ללמוד תורה באופן של שמחה אלא דממילא נהיה פטור לגמרי ממצת ת"ת הואיל ול"ש לעיקר צורת המצוה וכנ"ל.

עכ"פ בארנו שיטת הריטב"א וכן הרבה האחרו' דס"ל דבאבל וט' באב יש פטור מעיקר מצות ת"ת ואין חיוב לעסוק אפי' בדברים המותרים, אמנם נראה לציין שכבר נחלקו ע"ז גדולי עולם, דע' בתשו' חכם צבי סי' ק' שכתב דהא דחז"ל אסרו לאבל ללמוד שאר חלקי התורה היינו משום דעכ"פ עדיין אפשר ללמוד דברים רעים דבלא"ה לא היו מבטלים ממנו לגמרי מת"ת (וע"ש שיצא לחדש דברגל שא"א לקיים בו ע"י לימוד בע"ניני המצערים לא אסרו בת"ת). ונראה להדיא דפשיטא ליה דמצות ת"ת במקומה עומדת ולא זו בלבד אלא דמעיקרא לא אסרו אלא במקום שער דיין אפשר לקיים מצות ת"ת בדברים המותרים, ולפ"ז מבואר דהדברים המותרים אינו היתר בעלמא אלא אדרבה הוא עיקר האופן של מצות ת"ת דע"ז מעולם לא גזרו חז"ל וכנ"ל. וכמו"כ ע' בספר מועד לכל חי (להגר"ח פלאגי) סי' י' אות כ"א שכתב דבודאי יש חיוב גמור של ת"ת כמו כל יומא דעלמא אלא שא"א לקיימו אלא בדברים המותרים ע"ש. עכ"פ זכינו לדין דפליגי קמאי ובתראי בעיקר הגדר של האיסור ת"ת וכן ההיתר של דברים המותרים וכנ"ל.

Yet even then, there were still great yeshivos and groups of Torah scholars. But eventually the flesh of the body becomes so decayed that the bones scatter – which is what happened to Klal Yisrael when the yeshivos dispersed. At that time, the bones are no longer bound together in one form, but they still exist. Just as the bones give support to the body, the *talmidei chachamim* give support to Klal Yisrael and keep them strong. As time went by, however, even the bones – the *talmidei chachamim* – decayed into dust. That's what happened to Klal Yisrael.

The Gra is teaching us a tremendous *chiddush*: the Churban Beis Hamikdash wasn't a one-time event; it is an ongoing, continuous process. This process began with the destruction of the Beis Hamikdash, but just as there is a process of decay that continues after death, there continues to be *yeridas hadoros* through the generations of *galus*, and that's a direct result of the Churban.

The best way for a person to experience and mourn the Churban would be for him to know what the Beis Hamikdash was and understand the magnitude of the loss of the *hashraas haShechinah* there. But for that, you need great people, Avos Hakedoshim, and many people are far from that level. Even Yirmiyahu wasn't able to cry properly for the Churban Beis Hamikdash. Of course, we all have to try as much as we can to appreciate what the Beis Hamikdash was, but we know that the concept of *hashraas haShechinah* is very far removed from us.

Yet every single person *can* experience *aveilus* on the Churban Beis Hamikdash – and he doesn't have to look so far away. According to the Gra, just looking at ourselves, at the present condition of Klal Yisrael – the *yeridas hadoros*, and the *tzaros* in both *gashmiyus* and *ruchniyus* that surround us – is itself an experience of *aveilus* on Yerushalayim. We see the basic boundaries of Klal Yisrael, the basic boundaries that define what a Yid is, being eroded in front of our eyes. And for that, even we should know how to cry. Every single person has the ability to experience this *aveilus* and cry for Churban Yerushalayim.

The Continuity of Klal Yisrael

There's a famous story about Yirmiyahu Hanavi, who was sitting and crying as he looked at the *makom hamikdash*. A gentile philosopher approached him and said, "I have two questions for you. First, wise people don't cry over wood and stone. Why are you crying over this destroyed building? And second, wise people don't cry over spilled milk – what happened, happened, and a wise person knows to move on. So why are you crying over what happened in the past?"

cry was a full cry, one that represented the magnitude of the loss.

His wife's crying was also a cry of deep pain, but not on the same level as her husband's. She understood that they had suffered a great loss, and that things would now be difficult, but she was not the one responsible for earning the *parnassah*.

The children had no idea why they were crying; they were just crying because they saw their parents crying, and they knew something had happened. They couldn't relate to the loss at all.

Similarly, different people can cry over the same Churban, but not everyone knows what to cry about and how to cry. Yirmiyahu Hanavi cried plenty, but compared to the Avos, even he didn't understand the magnitude of the Churban Beis Hamikdash and the loss of the closeness to Hakadosh Baruch Hu. The Avos, who are the *merkavah* of the Shechinah, are the ones who were able to understand the loss involved in the Churban. They knew how to cry.

The Ongoing Churban

Going into Tisha B'Av, our *avodah* is to mourn over the Churban Beis Hamikdash. But if Yirmiyahu Hanavi didn't know how to cry, then how are we supposed to know how to mourn for the Beis Hamikdash, thousands of years later?

The Gra offers a deep understanding of what the Churban Beis Hamikdash is. He writes:

כי מעת שחרב הבית יצאה רוחנו עטרת ראשנו ונשארנו רק אנחנו הוא גוף שלה בלא נפש. ויציאה לחוץ לארץ הוא הקבר ורימה מסובבת עלינו ואין בידינו להציל מן העובדי כוכבים האוכלים בשרינו. ומכל מקום היו חבורות וישיבות גדולות עד שנרקב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור. ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות שהתלמידי חכמים שבישראל מעמידים הגוף עד שנרקבו העצמות ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו ונעשה עפר שחה לעפר נפשנו. ואנחנו מקוין עתה לתחית המתים התנערי מעפר קומי. ביאור הגר"א לספרא דצניעותא)

The Gra is saying that the destruction of the Beis Hamikdash was akin to the death of Klal Yisrael. It was as if our *neshamah* departed, leaving us with a lifeless body. But the process of *Churban* didn't stop there. Just as the body is buried in the grave after death, Klal Yisrael went into *galus*, which is compared to the grave. In *galus*, the Jewish people continued to deteriorate as a result of the surrounding influences, just as the flesh of the body decays in the ground.

us to mourn for Yerushalayim properly, but at the same time it also gives us the encouragement and the strength to try to stop this Churban that's going on around us.

It's in our hands to put an end to the Churban and save the past.

May we be zocheh to the rebuilding of the Beis Hamikdash speedily.

"You probably have a lot of unresolved questions," Yirmiyahu responded. The sage confirmed that he did. "Ask them to me," Yirmiyahu said.

The philosopher asked Yirmiyahu all his questions, and Yirmiyahu answered all of them.

"The answer to your first question," Yirmiyahu said, "is that I'm crying over wood and stone because the Beis Hamikdash was much more than just a building of wood and stone. My ability to answer all your questions comes from this place, because the presence of the Shechinah in the Beis Hamikdash was the source of our wisdom. Now, we have lost that.

"As far as your second question is concerned," continued Yirmiyahu, "I can't even answer you why I'm crying over something that happened in the past, because it's something that you won't be able to understand."

This great non-Jewish sage wasn't able to understand it, but every Yid does have to understand it. Every year that the Beis Hamikdash is not rebuilt and we're still experiencing a Churban, we have to mourn and cry. How are we supposed to understand this great loss, if even the greatest non-Jew who lived at the time of the Churban couldn't understand it?

Perhaps we can explain this according to the Gra's insight that the Churban is not part of history; it's part of the present. The Churban Beis Hamikdash is a continuous process that is unfolding in front of our own eyes. All of Klal Yisrael's suffering and spiritual deterioration, throughout the generations and down to our own times, is all a direct result of the Churban.

That's something only a Yid can understand. A Yid understands that he's not living in his own bubble – he's another link in the chain of all the generations that preceded him. We are a continuation of our parents and rebbeim, who are a continuation of their parents and rebbeim, who are a continuation of their parents and their rebbeim – all the way back to the time of the Churban Beis Hamikdash and back to Maamad Har Sinai.

A non-Jew can't understand this concept. He sees only himself, within the box of time that he's living in, and can't possibly identify with something that happened 2000 years ago. A Jew, however, davens every day: אלקינו ואלקי אבותינו. This is a statement of our connection to previous generations, affirming that everything that happens today, good or bad, is a continuation of the past.

Recognizing that the Churban Beis Hamikdash is an ongoing process enables

which are *kulo tov*.

The *aveilus* of the Churban is to understand what we're missing – to *feel* it.

A person once went to be *menachem avel* a family that had lost a parent, *lo aleinu*. The 18-year-old, the 17-year-old, and the 14-year-old were a mess; they were crying. But outside, the 3-year-old and 4-year-old were playing happily. Seeing them was a *rachmanus*, because *nebach*, they don't even realize what they lost. In truth, they have a lot more to cry about than the 17-year-old and the 18-year-old do. It's going to be much harder for them growing up, but they just don't realize it.

We today are like this 3-year-old and 4-year-old. We don't understand what a relationship with Hakadosh Baruch Hu is, what *kirvas Elokim* is.

We daven, and we just can't connect. When we learn, we're not connected the way we should be. Our *middos*, our *bein adam l'chaveiro*, are not connected. It's because of *galus*, it's because we're far away. A *bayis* is a place where a father lives with his son, where a husband lives with his wife. The Beis Hamikdash was our home – we lost our home, and we don't have a home anymore together with Hakadosh Baruch Hu. That's what we're mourning for. Deep down, no Yid feels at home in *galus*, or feels that he belongs where he is. He knows he's missing something: וגם הנפש לא תמלא:

That's what these days are for: to think about and understand the depth of what a relationship with Hakadosh Baruch Hu is, what *dveikus* with Hakadosh Baruch Hu is, and how much we're missing.

Chazal gave us time for *aveilus* – the Three Weeks, the Nine Days, and then Tisha B'Av itself. The more we think into it, the more we'll open our heart, and the more it will help us to mourn. But the point of the *aveilus* is not just to be sad; it's much deeper.

Back Into Hashem's Home

We can explain this with a *mashal* to a king who was a very big *baal middos*, very powerful, very strong, very rich. He got engaged to a poor girl, after seeing how special she was and becoming enthralled with her. One day, during the engagement, he came to visit her, and he heard her crying in a room. "What's going on?" he asked her parents. "Why is she crying?"

They explained to the king that a close friend of his had come to his kallah

Feeling What We Are Missing

Harav Hagaon Yaakov Moshe Katz Shlit"za

There was a man who, before World War II, was a very successful businessman. He had a beautiful house and a beautiful family, and everything went well for him. He was very happy with his life, but when the Nazis came, he was forced, like so many others, to run away. He survived the war, and after the war he returned to his city. He couldn't track down his wife or children, but he was able to find his house, which had been bombed. Only a small part of his house, which had originally been a mansion, remained. In fact, there was a single wall of his house that was intact. This wall reminded him that it's not just a house he's missing, he's missing what the house meant: his family, his wife, his children that he loved so much, his position, his whole life – everything was gone.

This one wall was all that was left.

This is a *mashal* to a Yid who comes to the Kosel and sees what is left the Beis Hamikdash, the place where we enjoyed closeness with Hakadosh Baruch Hu, the place that was the source of all goodness and *brachah*. Chazal tell us that since the Churban:

בכל יום ויום מרובה קללתו משל חברו. We lost that close connection to Hakadosh Baruch Hu, which is compared to the bond between a father and son, and to the bond between a husband and wife.

The Gemara (*Brachos* 3a) says that Hakadosh Baruch Hu laments: אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. We lost the connection to Hashem, and it's not the same anymore. So when we see the Kosel, of course we're happy that we have the Kosel, the *makom tefillah*, but it's such a painful reminder of what we used to have. All that's left of our relationship with Hakadosh Baruch Hu is a remnant, a shell.

The *passuk* in Tehillim says: ואני קרבת אלהים לי טוב. The root of all the good for every Yid is having *kirvas Elokim*. The Torah and mitzvos all bring *dveikus* to Hakadosh Baruch Hu, but after the Churban Beis Hamikdash it's just not the same anymore. We feel distanced; we don't have that same *kirvah*.

We are missing a world of no pain, a world in which מעל כל פנים, because we are close to Hakadosh Baruch Hu, and He's watching over us and giving us all the good. We are missing the days of Mashiach, and Olam Haba,

The purpose of the *aveilus* is not just to remember something sad that happened to us in the past, but rather to build the relationship again, and to cause Hakadosh Baruch Hu to want to bring us back into His home. In order for that to happen, however, the tears have to be real tears; they have to come from our heart. We have to show Hashem that the relationship is important to us, and we do that when we're *mekabel* to daven to Hashem to help us in our life. Every person has a *tzarah*, whether in his own life or in the life of someone else he knows. On Tisha B'Av, we should be *mekabel* to daven and connect to Hashem on behalf of ourselves and others, to show Hashem that we need Him. This is the *teshuvah* that will bring Hakadosh Baruch Hu back.

Moreover, we know that the *cheit* that caused the Churban was *sinas chinam*. Hashem wants us to have *achdus*, to be *mekabel* to try to be better to someone to whom we're not as good to as we should be. It could be a wife, it could be a child who gives us a hard time, it could be a father, a friend, a neighbor. We should be *mekabel* one *tikkun* and then cry to Hashem and say, "Hashem we're trying, we want to come back, we want to strengthen ourselves in Torah and mitzvos, which are *dveikus* to Hashem. Please, Hashem, הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ וְנִשְׁבַּח תְּהֵאֵשְׁרֵנוּ וְנִמְנִי כְקֶדְמְךָ, Give us the *koach* to come back to you and to rebuild our house again so that we can come back."

When Hashem sees our tears, and our desire to come closer, that will *b'ezras Hashem* spur Him to give us another chance – and this is the chance that will last forever. It will never be taken away, because this *geulah ha'asidah* is the eternal *geulah*. These tears, this *aveilus* of Tisha B'Av, is the *avodah* of going back to Hashem and rebuilding the Beis Hamikdash.

We hope that this year, the tears, the feelings, the *tefillos*, and the *chizukim* of Klal Yisrael will help bring us back to Hakadosh Baruch Hu and His *bayis* speedily. Through this, we should all be *zocheh* not to have any more *tzaar*, but only *tov* and *brachah*, always and forever.

and told her negative things about him, warning her that it was going to be hard for her to be married to him. She was so taken aback by these words that she kept on crying and crying.

"If so," said the king, "I don't want to marry her. If she could believe someone who tells her negative things about me, I'm breaking the engagement."

When people saw how foolish this girl was for having given up the opportunity to marry the king, no one wanted to marry her. Eventually, she found someone who was willing to marry her, but he was a lowlife, and she suffered tremendously with him for many years until she finally got divorced.

One day, when she was back in her parents' home, the king passed by again, and he decided to check up on his former kallah. He knocked on the door, and when the parents opened, he again heard his former kallah crying. Again he asked the parents why she was crying, and they told him what had happened to her in the interim. "She is crying now because she wants to come back to you," they explained. "She misses you, and she can't believe how foolish she was for having given you up in the first place."

"In that case," said the king, "I'm ready to take her back."

The *cheit* that caused the Churban – the first mistake of Klal Yisrael on Tisha B'Av – was the *cheit* of the Meraglim, who claimed that Eretz Yisrael is not a good land, that they wouldn't be able to capture it, and that Hashem is not taking the Yidden there for their own good. When the Yidden heard this, they cried. In response, Hashem said, "If so, this relationship will not be a long-lasting one, and the Yidden will have to go into *galus*."

The punishment of *galus* came about because we didn't appreciate having a relationship with Hashem; we were too worried about the hardships involved. What's the *teshuvah* for this? The *aveilus* of the Three Weeks, the Nine Days, and Tisha B'Av. To make up for the tears that we cried because we did not want to have a relationship with Hashem, we cry during this time to tell Hashem that we miss Him and we want the relationship back. That is what will cause Hashem to return to us, as we say at the end of Eichah: הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ וְנִשְׁבַּח.

The passuk in last week's *haftorah* says: כִּי רַע נִמְרָ עֲזָבְךָ אֶת ה' – we realize that all the *tzaros*, the *cholim*, the *nebachs* in Klal Yisrael are all a result of our missing the closeness to Hashem. And our tears are what will rebuild the relationship; it's *teshuvah* for the *cheit* that caused the Churban.

and content. We forgot ירושלים and its loss does not touch our heart, therefore, we were forgotten like a מת who is forgotten after a few דורות...This is especially obvious on the bitter day of באב תשעה באב.”

We see that by feeling this loss we can bring an end to the גלות. To connect to the מקדש and yearn for it. We must appreciate what we once had and desire to have it once again.

It could be this is why חז”ל saw it fit to add הלכות as the generations continue. Since we are lacking in our feelings of attachment to the המקדש, we are given אבילות to cry and attach this yearning. As the generations go on, our yearning diminishes.

For example, one of the הלכות is the איסור of washing clothes. Even if one intends to wear the clothing after תשעה באב, one still cannot do laundry during the nine days. The משה ברורה explains the problem is היסח הדעת. Not to suffer... but to focus. Focus on the lack of מקדש and the loss of ירושלים and its glory.

Therefore, the idea of these halachos is not to suffer unnecessarily. The reason is to focus on the עבודה of these days. To yearn for the המקדש. Not to remove our דעת and bring about the feeling that we are missing a tremendous part of the capability of serving Hashem.

An idea that can help us is to think about the great benefits with a בית המקדש. An end of sickness, health for all, no worry of פרנסה, children who serve hashem properly etc.

חז”ל even created a tool to make this focus easier daily, during these days of תפילה in בית המקדש to remind ourselves anytime we mention ברכת המזון.

Through this yearning, this focus, this attaching, this will bring an end to this long גלות and bring our המקדש speedily in our days.

Mourning with a Purpose

Harav Hagaon Refoel Katz Shlit”a

When we look through the שלחן ערוך, we see the Halachos that pertain to the three weeks and nine days are not so numerous. The עיקר הלכות that are brought down apply to שבוע שחל בו, the week of תשעה באב itself. Only throughout the years the other הלכות have been added on to include the nine days and the three weeks.

In order to explain why these הלכות intensified over the years, we first have to understand what is the point of these halachos of מתאבל and what are we trying to accomplish. The point of not wearing fresh laundry, no bathing, and not enjoying a good פליישיג meal cannot be only to suffer, there must be more depth.

One of the famous משלים of the lack of feeling attachment to הורבן הבית and the מצרים is about a pregnant lady who is told to choose, either she herself or her baby will die in the course of childbirth. She then chooses to sacrifice herself for her child’s survival. The baby is born and lives as the mother leaves this world. All through the years the father tells the son of the great sacrifice his mother made in order for the son to live. As the boy grows older, he starts to say קדיש on his mother’s יארצייט. Yet the boy shows no emotion and even a lack of feeling while saying קדיש. Although everyone is shocked to see an insensitivity for the person who gave her life to him, the truth is, the boy never met the mother to appreciate the great sacrifice on her part. Therefore he has a hard time to connect.

We are also in such a scenario. How can one mourn a loss he has never known? One only feels the lack of something when he has had it in his possession!! None of us have ever seen or felt the בית המקדש.

Rav Yaakov Emden bring down an incredible revelation. He explains one of the main reasons for כלל ישראל to remain in גלות and to suffer so much persecution. He writes: “If כלל ישראל were to rectify all of their עבירות but would be left with only one עבירה, the עבירה of not mourning ירושלים appropriately, that would be reason enough to remain in גלות. In my eyes, this is the clearest, most revealed, and strongest reason for all of the extremely terrible persecutions that have taken place throughout the גלות...The heart of כלל ישראל is lacking the feeling of emptiness. The mourning has left our hearts because we are happy